

Faglig utbytte og organisering av eksternt finansiert virksomhet i UoH-randsonen

Magnus Gulbrandsen

© NIFU STEP Studier av innovasjon, forskning og utdanning
Wergelandsveien 7, 0167 Oslo

Rapport 28/2007
ISBN 978-82-7218-543-4
ISSN 1504-1824

For en presentasjon av NIFU STEPs øvrige publikasjoner, se www.nifustep.no

Studier av innovasjon, forskning og utdanning
Studies in Innovation, Research and Education
Wergelandsveien 7, 0167 Oslo
Tlf. +47 22 59 51 00 • www.nifustep.no

Forord

Kunnskapsdepartementet har nylig satt i gang en prosess for å gå gjennom regelverket for eksternt finansiert virksomhet ved universiteter og høyskoler. I den forbindelse har NIFU STEP fått i oppdrag å utrede erfaringer med det faglige utbyttet av eksternt finansiert virksomhet. Oppdraget ble tildelt våren 2007, og dette arbeidsnotatet, som er oppdragets sluttprodukt, ble ferdigstilt i løpet av sommeren 2007. Det totale omfanget for oppdraget har vært ett månedsverk. Arbeidet er utført av Magnus Gulbrandsen.

Vi vil i første rekke takke informantene fra universitetene i Oslo, Bergen og Ås samt fra Høgskolen i Sør-Trøndelag. Departementet har kommet med gode innspill underveis, og notatet har hatt nytte av kommentarer fra Randi Søgne og Liv Langfeldt. Eksternt finansiert virksomhet er et lite studert tema som fortjener økt oppmerksomhet framover, og vi setter pris på at Kunnskapsdepartementet har tatt initiativet som har ledet til dette notatet.

Oslo, september 2007

Liv Langfeldt
Forskningsleder

Magnus Gulbrandsen
Prosjektleder

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	5
1.1	Problemstillinger	5
1.2	Metode.....	6
1.3	Oversikt over rapporten.....	6
2	Definisjoner og kategoriseringer.....	8
2.1	Hva menes med eksternt finansiert virksomhet (EFV)?	8
2.2	Oppdrag eller bidrag? utfordringer ved caselærestedene	9
2.3	Faglig utbytte og potensielle problemer med EFV	10
3	Eksternt finansiert virksomhet	13
3.1	Retningslinjer for EFV – utenlandske erfaringer	13
3.2	Retningslinjer ved de fire caselærestedene	15
3.3	Organisering av eksternt finansiert virksomhet	17
3.3.1	UiO	19
3.3.2	UiB.....	20
3.3.3	UMB	22
3.3.4	HiST.....	23
3.4	Generelle tendenser i organisering av EFV?.....	24
4	Kommersialisering – retningslinjer og organisering	25
4.1	Retningslinjer for intellektuelle eierrettigheter (IPR)	25
4.2	Organisering av TTO-funksjonen	26
4.2.1	UiO	26
4.2.2	UiB.....	27
4.2.3	UMB	27
4.2.4	HiST.....	28
5	Forskerperspektivet	30
5.1	Konfidensialitet og avtaler med næringslivet	30
5.2	Forskernes ”sidegjøremål”	31
5.3	Forskerne og universitetenes kommersialiseringsapparat.....	32
6	Sammendrag og konklusjon.....	34
	Referanser	39

1 Innledning

Dette notatet er resultat av et kort utredningsoppdrag fra Kunnskapsdepartementet til NIFU STEP. Oppdraget er i hovedsak basert på intervjuer foretatt blant sentrale personer ved fire læresteder: Universitetet i Oslo (UiO), Universitetet i Bergen (UiB), Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) og Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST), samt ulike dokumenter.

1.1 Problemstillinger

Hovedproblemstillingen er hvordan UoH-institusjoner sikrer faglig utbytte fra eksternt finansiert virksomhet (EFV). Viktige punkter er:

- Hvordan er eksternt finansiert virksomhet organisert ved case-lærestedene?
- Finnes det et regelverk på institusjonsnivå for slik virksomhet som f.eks. retter seg mot å sikre faglig utbytte og å fordele kostnader og inntekter på en rettferdig måte?
- Hva slags muligheter og begrensninger ligger i departementets regelverk for EFV?
- Hva er synspunktene til sentrale aktører på opplevelsen av faglighet i eksternt finansiert virksomhet?
- Hvordan sikres faglig utbytte av EFV når sistnevnte foregår i eller er organisert av et eksternt organisert selskap? Hva er hensiktsmessig og lite hensiktsmessig i denne måten å organisere eksternt finansiert virksomhet på – og hva er det som først og fremst bør endres for å fremme faglig utbytte?
- Er det et spenningsforhold mellom intensjonen om økt samspill med (regionalt) arbeids- og samfunnsliv og ønsket om faglig sterke UoH-institusjoner?
- Hva slags erfaringer har forskerne med faglig utbytte i forhold til lærestedenes organisering av EFV?

Problemstillingene nevnt over er relativt omfattende – hver av dem kunne vært tema for større utrednings- og forskningsoppdrag. Vi har avgrenset oss til å se på ekstern virksomhet knyttet til forskning og kommersialisering av forskning, ikke på f.eks. etter- og videreutdanning, eiendoms- og studentvelferdsvirksomhet m.m. Det er dessuten grunn til å understreke at det er enorme forskjeller i omfanget av forskningsvirksomhet mellom UoH-institusjoner, og at det på mange måter er problematisk å sammenligne f.eks. UiO med en mindre høyskole. Det kan være at institusjonenes retningslinjer for og organisering av eksternt finansiert virksomhet bør variere i sektoren for på best mulig måte å sikre faglig utbytte.

Eksternt finansiert virksomhet og kommersialisering er to svært ulike prosesser. Mens EFV i relativt stor grad er knyttet til de eksisterende akademiske grunnenehetene – institutter, fakulteter og ulike sentra – er kommersialisering lagt til eller hjulpet av eksterne aktører som teknologioverføringskontorer (TTOer), forskningsparker og andre. Økt satsing på kommersialisering er i relativt stor grad basert på lovendringene i 2003 som ga UoH-institusjonene et

mye tydeligere ansvar for dette. Samtidig er det et viktig skjæringspunkt mellom EFV og kommersialisering. Siden en stor del av den faglige aktiviteten ved universitetene (og i noe mindre grad høyskolene) er finansiert med eksterne midler, er det også oftest gjennom kontraktene knyttet til EFV at eierrettigheter til forskningsresultatene (IPR) er definert. IPR danner grunnlaget for at UoH-institusjonene selv har muligheten til å kommersialisere, og vi går i analysen nedenunder også litt inn på IPR-relaterte aktiviteter ved caselærestedene.

1.2 Metode

Vi har foretatt 2-5 intervjuer ved hvert lærested, typisk med ledere i administrasjonen (universitetsdirektør, leder for forskningsadministrativ avdeling), styreledere for eksterne selskaper og faglige ledere. Totalt har vi 12 informanter, noen av dem har rådført seg videre med sine kolleger som i en del tilfeller har sendt ekstra materiale og kommentarer på e-post. Intervjuene varte fra 15 minutter til over 1 time, og de fleste ble gjennomført med telefon. Notater ble skrevet direkte inn på PC under samtalene, og det foreligger rundt 25 sider med intervjumateriale som er analysert. 11 av de 12 informantene representerer universitetsadministrasjonene, men tre av dem er ledere med tidligere virke som vanlig professor. I deler av analysen har vi også tatt inn synspunkter fra rundt 20 forskere som ble intervjuet i forbindelse med en rapport om kommersialisering (Gulbrandsen 2003).

I tillegg har vi sett på en rekke offisielle dokumenter fra lærestedene, f.eks. samarbeidsavtaler mellom institusjonene og randsonorganisasjoner (Unifob, Unirand, HiST kompetanse m.fl.), styrevedtak og en del bakgrunns- og utredningsnotater hvorav de fleste er offentlig tilgjengelige. Det ble laget en intervjuguide basert på disse dokumentene. Fellesspørsmål for alle dreide seg om regelverk for og organisering av eksternt finansiert virksomhet, IPR-politikk og organisering av kommersialisering/TTO, samt retningslinjer for enkeltforskere private engasjement. I tillegg ble det stilt en rekke mer spesifikke spørsmål om forhold ved hver enkelt institusjon basert på dokumentstudiene. Vi skriver ikke like mye om hvert lærested under hvert av punktene, men vi velger å legge vekt på nyere utviklingsprosesser og endringer.

Vi har valgt å anonymisere materialet, og det har ikke vært rom til å gjøre en svært grundig analyse. Datamaterialet kan imidlertid danne et grunnlag for en bredere undersøkelse på et senere tidspunkt. Antall informanter er såpass lite at det sannsynligvis er perspektiver og utviklingstrekk som ikke er så godt dekket. Tidspresset i prosjektet gjør at få av beskrivelsene er blitt klarert med informantene i ettertid. Eventuelle feil står for forfatterens regning.

1.3 Oversikt over rapporten

I Del 2 går vi kort inn på hvordan ”eksternt finansiert virksomhet” og ”faglig utbytte” kan defineres og utdypes, her tar vi dermed for oss noen av de midterste kulepunktene på forrige side. Del 3 omhandler organisering av EFV og dermed de tre første problemstillingene i listen på forrige side. I Del 4 analyseres problemstillingene som handler om forhold knyttet til IPR

og kommersialisering. Del 5 diskuterer kort forskerperspektivet og enkeltforskeres avtaler om konfidensialitet samt ”sidegjøremål” som er knyttet til eksternt finansiert virksomhet. Sammendrag og konklusjoner finnes i Del 6.

2 Definisjoner og kategoriseringer

Her diskuterer vi begrepene ”eksternt finansiert virksomhet” og ”faglig utbytte” litt mer i detalj. Vi beskriver også noen generelle utfordringer og problemer knyttet til faglig utbytte av eksternt finansiert virksomhet.

2.1 Hva menes med eksternt finansiert virksomhet (EFV)?

Med eksternt finansiert virksomhet forstår vi alt som ikke er finansiert over institusjonenes grunnbevilgning. Hvis vi bare ser på forskning, vil slik finansiering komme fra flere ulike kilder:

- Forskningsråd
- Departementer og andre sentrale offentlige instanser
- Kommuner, fylkeskommuner, regionale helseforetak o.l.
- Næringslivet (ofte definert som ”privat finansiering” eller ”industri”)
- Internasjonale organisasjoner som EU (rammeprogrammer og annet), Verdensbanken, Nordisk ministerråd, OECD osv.
- Stiftelser; dette er særlig vanlig i medisin basert på stiftelser rettet mot å bekjempe bestemte sykdommer

Fra hver av disse kildene vil det kunne komme mange ulike typer midler. For eksempel kan midler fra forskningsråd være alt fra mindre reise- og skrivestøtte til store grunnforskningsprosjekter som ordningen med Sentre for fremragende forskning (SFF). Næringslivsmidler refererer til spesifiserte småoppdrag, små og store samarbeidsprosjekter og til større bidrag til utstyr, stillinger og bygninger som ikke nødvendigvis innebærer noen føringer fra næringslivets side. Ofte deles forskningsfinansiering inn i oppdrag (med spesifikk og eksternt styrt problemstilling), programforskning (hvor forskerne definerer problemstillingene innenfor en eksternt definert tematisk ramme) og frie bidrag (hvor det ikke er noen føringer i det hele tatt). Årsaken til denne inndelingen er en antakelse om at de ulike typene vil kunne ha forskjellige konsekvenser for fagaktivitetene og organiseringen av dem (jf. Smeby 1996).

Regelverket i Kunnskapsdepartementet og ved de enkelte UoH-institusjonene skiller mellom ”oppdragsprosjekter” og ”bidragsprosjekter”. Førstnevnte har en klart spesifisert problemstilling/leveranse og skal normalt være fullfinansiert, dvs. at oppdragsgiver skal dekke alle direkte og indirekte kostnader som arbeidet medfører. I de fleste tilfeller vil det påløpe merverdiavgift. Bidragsprosjekter har ingen klart spesifisert ”ytre” problemstilling, de er ikke momspliktige og oppdragsgiver vil vanligvis ikke dekke alle prosjektets kostnader.

For alle finansieringskildene og alle finansieringstypene vil det ofte være ulike søknads-, tildelings- og rapporteringskrav. Igjen er variasjonen enormt stor – fra mesener som på eget initiativ bestemmer seg for å gi penger til en UoH-institusjon (f.eks. Kavli-stiftelsen som

finansierer en rekke forskningsmiljøer i Norge og andre land) til EU-oppdrag som har meget omfattende søknads- og rapporteringsprosedyrer. Sannsynligvis vil det også være stor variasjon i hvem som får oppdragene: den enkelte forsker, en forskningsgruppe, et institutt, institusjonen eller en ekstern enhet som institusjonen har eierinteresser i.

Det er dermed god grunn til å anta at forholdet mellom ekstern finansiering og faglig utbytte både varierer med finansieringskilde og type finansiering. Av denne grunn blir det vanskelig å diskutere dette temaet helt generelt: utfordringene ved et SFF er svært forskjellige fra utfordringene ved et mindre konsulentoppdrag fra en bedrift eller en offentlig etat. Vi vil forsøke å diskutere flere typer i dette notatet, men vi understreker at det ikke blir en bred og systematisk behandling av temaet.

2.2 Oppdrag eller bidrag? utfordringer ved caselærestedene

Intervjuene viser at det aller meste av eksternt finansiert virksomhet blir definert som bidrag; ved UiO anslår én informant at bare 3-5 prosent av alle eksterne prosjekter er oppdrag, en annen indikerer ”opp mot 10 prosent”. Også ved UiB og UMB regner man med at bidragsandelen er høy, selv om ingen av informantene har hatt en helt tydelig oversikt. HiST er litt spesiell i denne sammenhengen, for her er en stor del av EFV knyttet til etter- og videreutdanning snarere enn forskningsprosjekter. utfordringene blir dermed noe annerledes, selv om behovet for å dekke alle kostnader også finnes her.

Det er flere årsaker til at det aller meste av EFV er definert som bidrag. For det første er mange av prosjektene som universitetene velger å ta på seg, som oftest organisert slik at forskerne selv bestemmer problemstilling osv. Prosjektene fyller med andre ord det formelle kravet for å være ”bidrag”. For det andre blir prosjekter fra Norges forskningsråd (NFR), EU og mange andre viktige kilder alltid definert som bidrag. For det tredje er det svake tradisjoner og rutiner hos mange oppdragsgivere for å betale alle kostnadene knyttet til prosjektene. Her regner informantene EU som best, i alle fall knyttet til regelverket for det 7. rammeprogrammet hvor 75 prosent av totalkostnadene dekkes. UiOs beregninger viser at NFRs prosjekter bare dekker i gjennomsnitt 40 prosent av totalkostnadene. Dette regnes som et meget betydelig problem, siden dette universitetet alene mottar rundt 600 millioner kroner årlig i eksterne midler fra NFR. Midler fra stiftelser, f.eks. Kreftforeningen og andre knyttet til bekjempelse av bestemte sykdommer, er vanligvis de som i minst grad dekker kostnader ut over de direkte kostnadene i prosjektet. Også departementene får kritikk i intervjuene for å være lite villige til å betale en rimelig overhead.

Perspektivet på denne problematikken er imidlertid viktig. Noen av fagenhetene vil mene at mange eksterne midler går til aktiviteter som er helt grunnleggende for den forskning og undervisning man uansett bør drive. De eksterne midlene vil da oppfattes som ett av flere bidrag for å opprettholde nødvendig aktivitet, og ikke noe som i seg selv genererer kostnader. Andre vil si at den eksterne finansieringen i noen tilfeller går til aktiviteter som kommer i tillegg til den grunnleggende forskningen og undervisningen, og at den derfor bør være

fullfinansiert. Det er snakk om store ressurser her, så det er ikke rart at slike diskusjoner medfører visse spenningsforhold mellom ulike deler av organisasjonen.

Informantene peker med andre ord først og fremst på økonomiske forhold som den største utfordringen ved EFV, ikke minst siden økte bevilgninger til sektoren de siste årene i stor grad er gitt via eksterne kilder som NFR og EU. Lærestedene er bekymret for at en for stor del av grunnbevilgningen går til å dekke kostnader ved EFV og for at dette vil gå ut over fagområder og fagmiljøer som ikke har mye ekstern finansiering. Informantene mener at en del av dette har å gjøre med retningslinjer, vaner og kultur som i stor grad er utenfor UoH-institusjonenes kontroll. Del 3 beskriver i noe mer detalj hva lærestedene gjør for å sikre seg at dekningsbidraget fra eksternt finansierte prosjekter blir så høyt som mulig.

2.3 Faglig utbytte og potensielle problemer med EFV

Hva som menes med ”faglig utbytte” krever også litt diskusjon. På den ene siden er det åpenbart at mange eksternt finansierte prosjekter i seg selv gir et faglig utbytte for den som mottar midlene, fordi prosjektene direkte finansierer stillinger/stipender, utstyr og nettverksvirksomhet som gir økt kapasitet til å utføre faglig arbeid. Bistillinger på tvers av fagmiljøer, undervisningsplikt for folk som arbeider i f.eks. SFFer, utveksling av personale og andre organisatoriske mekanismer bidrar ytterligere til å spre et faglig utbytte fra den enheten som har mottatt eksterne midler.

Generelt kan det sies at UoH-institusjonene har et sterkt ønske om å få eksterne midler. Store deler av den faglige virksomheten – også det som oppfattes som et minimum for å opprettholde forskning og undervisning – er basert på dette, og lærestedene er dessuten blitt meget bevisste på sitt samfunnsansvar de siste årene, ikke minst i kjølvannet av lovendringene i 2003 som også presiserte dette ansvaret tydeligere. Informantene beskriver at lærestedene har hatt få tradisjoner for å ”si nei” til forespørsler utenfra. Det økte omfanget av ekstern finansiering og et behov for ryddige organisatoriske forhold har likevel gjort at både UiO, UMB, UiB og HiST på ulike måter har grepet fatt i hvordan EFV er organisert og hvilke økonomiske og faglige effekter det har.

På den annen side er det i teoretiske og empiriske studier av og til uttrykt bekymring for at ekstern finansiering har negative effekter på forskningens innretning og kvalitet eller på andre forhold. Noen slike problemer kan være:

Ringvirknings- og konsentrasjonsproblemer, dvs. manglende eller negative ringvirkninger av ekstern finansiering. I noen tilfeller foreligger det forventninger til at en del typer eksternt finansierte prosjekter skal ha positive ringvirkninger for større deler av institusjonen enn dem som er direkte involvert i prosjektet. Dette er ikke nødvendigvis en realistisk forventning. I noen tilfeller kan det sågar tenkes at store prosjekter som f.eks. senterdannelser vil kunne ”stjele” personalressurser m.m. fra de akademiske grunnenhetene. Dette er en variant av ”Matteus-effekten” som beskriver hvordan allerede velstående og vellykkede miljøer mye

lettere klarer å skaffe ekstra finansiering enn miljøer som fra før av har lite midler. Dette leder til gode og dårlige sirkler og utviklingsforløp hvor man risikerer en sterk konsentrasjon av ressurser til noen få fagmiljøer. Hvor utbredt denne effekten er, og om den er urimelig sterk (at ”de beste” får enda mer enn de fortjener) er mye diskutert i faglitteraturen. I Norge er det åpenbart at det tradisjonelt ikke har vært noen sterk prioritering i UoH-delen av forskningssystemet, men dette har nok endret seg de senere år med satsingen på ulike former for ”excellence”. Generelt er caselærestedene meget bevisst at f.eks. SFFer skal gi positive ringvirkninger. Dette beskrives ytterligere i del 3.

Vridningsproblemer ved at forskernes oppmerksomhet f.eks. vris bort fra grunnleggende og langsiktige problemstillinger, eller ved at deres tidsbruk til undervisning og veiledning og andre oppgaver reduseres på en måte som får negative følger. Selv om mange fagmiljøer har lite ekstern finansiering, har noen forfattere (f.eks. Slaughter & Leslie 1997) argumentert for at disse små ”ekstrapengene” likevel kan ha en innflytelse på normer og faglige aktiviteter som langt overstiger finansieringsnivå. Det samme bekreftes nok av denne korte undersøkelsen, siden institusjonene i stor grad bruker av sin basisbevilgning for å dekke deler av kostnadene ved eksternt finansierte prosjekter. Vi har imidlertid ikke noe grunnlag for å si at dette er problematisk ut over de økonomiske implikasjonene.

Hemmeligholdsproblemer ved at ekstern finansiering (f.eks. ved konsulentvirksomhet for bedrifter) innebærer avtaler som gjør at forskerne mister noe av muligheten til fritt å kunne kommunisere om faglige aktiviteter. Dette problemet er mest diskutert i forhold til patentering fordi dette stort sett alltid innebærer en liten utsettelse av publisering. Tidligere undersøkelser viser imidlertid at konfidensialitet kanskje i enda større grad kan være en utfordring i oppdrag for næringslivet. Vi går litt videre inn på dette i del 5.

Eierskapsproblemer ved at ekstern finansiering innebærer avtaler hvor rettighetene til å bruke forskningsresultatene overføres til andre – eller at det *ikke* er inngått avtaler om fordeling av rettigheter slik at problemer kan oppstå på et senere stadium i prosjektet.

Administrative problemer ved at selve søknadsprosessen og rapporteringen tar så mye tid at den faglige gevinsten ikke står i forhold til den administrative innsatsen, og/eller at forskerne får for lite tid til å forske.

Økonomiske problemer – som nevnt over ved at de eksterne prosjektene ikke i tilstrekkelig grad betaler fullt ut hva de faktisk koster hvis man trekker inn indirekte kostnader som støttepersonale, bruk av og slitasje på utstyr og bygninger m.m. Det kan dessuten ha uheldige effekter på forsknings- og innovasjonssystemet som helhet hvis noen aktører har (større) muligheter til å kryssubsidiere.

Igjen må det understrekes at disse problemene ikke vil være til stede for alle typer ekstern finansiering. Det er f.eks. lite trolig at frie midler og de fleste typer programmidler fra

forskningsråd vil medføre særskilte vridnings- og hemmeligholdsproblemer. Det er heller ikke sikkert at alle problemene kan løses på en enkel måte, eller at det er et institusjonsansvar å takle disse problemene. Dette vil imidlertid være et interessant spørsmål for caseundersøkelser. Det er heller ikke nødvendigvis slik at problemene er knyttet til ekstern finansiering i seg selv – dette med ringvirkninger handler i stor grad om hvordan UoH-institusjonen velger å organisere sin faglige virksomhet uavhengig av hvor midlene kommer fra.

Vi går i den videre analysen ikke inn i statistikk og indikatorer, dette er godt dekket i andre rapporter og bøker. Gulbrandsen & Smeby (2005) analyserer f.eks. utviklingen for universitetsforskningen de siste 20 år. Her vises det bl.a. hvordan andelen ekstern finansiering har økt ved de norske universitetene i denne perioden – den samme trenden som i verden for øvrig selv om det synes som om grunnbevilgningenes andel fortsatt er noe høyere i Norge enn i en del andre land.

3 Eksternt finansiert virksomhet

Her beskriver vi overordnede retningslinjer for ekstern finansiering ved UoH-institusjonene og hvordan EFV er organisert med vekt på forholdet mellom institusjonene og deres randsone. Vi trekker i tillegg inn noen få erfaringer og perspektiver fra forskningslitteraturen.

3.1 Retningslinjer for EFV – utenlandske erfaringer

Litteraturen forteller oss at det er meget store forskjeller mellom læresteder i hvordan de har valgt å lage retningslinjer for sin eksternt finansierte virksomhet. Her vil vi trekke fram et par eksempler fra en caseundersøkelse av seks europeiske universiteter (Gulbrandsen 1995 og 1997). Motstykkene i dette datamaterialet er Cambridge University i Storbritannia og Université Joseph Fourier (UJF) i Grenoble i Frankrike, begge kjent som læresteder med et tett forhold til næringslivet, betydelig kommersialiseringsvirksomhet og stort omfang av ekstern finansiering.

Ved UJF er det utviklet omfattende eksterne retningslinjer for ekstern finansiering i form av to dokumenter. Det første kalles "Håndbok for forhandling med næringslivet om forskningskontrakter" som først og fremst inneholder standardkontrakt for avtaler med næringslivet. Her finnes retningslinjer for kostnadsdekning og for hvordan man skal avgjøre tvistesporsmål om publisering, eierskap m.m. Prinsippet om prisfastsettelse er at oppdragsgiver skal dekke alle kostnader inkludert faste kostnader som infrastruktur, leie av lokaler, avskrivninger osv. Ved samarbeidsprosjekter som vurderes som spesielt interessante for universitetet, godtas det imidlertid at ikke alle kostnader dekkes av den eksterne partner. Så langt er dette tilsvarende situasjonen i Norge.

Det andre dokumentet beskriver i detalj hvilke kostnader som skal regnes med og til hvilken sats. Et stort arbeid ble lagt ned fra slutten av 1980-tallet for å beregne de reelle kostnadene ved å utføre forskning ved forskjellige laboratorier. Dette har resultert i en omfattende håndbok som revideres hvert år med nye satser for de forskjellige laboratoriene basert på tidligere års erfaringer og fremtidige budsjetter. Etter at den første kartleggingen ble gjort kreves det relativt lite ressurser for revideringen, ble det oppgitt. Erfaringene med arbeidet er gode; oppdragsgiver får god oversikt over hva pengene går til og unngår å føle at laboratoriet driver "kremmervirksomhet". Samtidig er laboratoriene sikret å få dekket alle sine kostnader ved oppdrag, og i sum gir dette god økonomistyring og et system som oppfattes som redelig både av forskerne og omverdenen. Det kan understrekes at det likevel er frivillig for forskerne å benytte seg av systemet med standardkontrakter.

Cambridge University hadde på midten av 1990-tallet ikke utviklet noen retningslinjer for eksternt finansiert virksomhet. Universitetets forbindelseskantor til næringslivet oppga at "vi stoler på forskerne". Fordi universitetet tiltrekker seg de beste forskerne fra hele verden, antas det at disse ikke vil handle på måter som skader forskningen. I tillegg mener man at forskerne

(og bedriftene) handler på bakgrunn av sine personlige nettverk når de tiltrekker seg ekstern finansiering og oppmerksomhet, og de vil velge gode løsninger i hvert enkelt tilfelle. Omfattende administrative retningslinjer vil bare kunne oppleves som et irritasjonsmoment, ble det hevdet. Bakgrunnen for dette finnes i en stor utredning og strategidokument kjent som "Mott-rapporten" fra 1969 som åpnet for kommersialisering og sterk økning i privat finansiering så lenge dette skjedde på måter som beriket grunnforskningen. Forbindelseskontoret ved universitetet la derfor mest vekt på å vedlikeholde en database over ulike kommersialiseringsprospekter samt bistå de forskerne som ønsker det med patentering og lisensiering. Samtidig må det understrekes at forskere i Cambridge også er del av ulike "colleges" som i varierende grad har etablert en støttestruktur for f.eks. kommersialisering av forskning. Store colleges som Trinity og St. John's har tatt initiativet til forskningsparker og innovasjonssentra som bistår forskerne med patentering, bedriftsetablering og andre aktiviteter. Gjennom dette skjer det også en viss standardisering av økonomiske og juridiske forhold.

De fire nordiske caseuniversitetene i den refererte undersøkelsen (Gulbrandsen 1995/1997) – universitetene i Bergen, Århus, Oulu og Linköping – hadde alle valgt særegne løsninger basert på kjennskap til internasjonale utviklingstrekk (bl.a. utviklingen ved MIT og Stanford og deres regioner, fremveksten av forskningsparker og TTOer) og lokale forhold. Hva slags enheter man har for å kommersialisere eller trekke til seg midler utenfra, hvor store de er og hvordan de er organisert, varierer mye. Ikke minst ser det ut til at løsninger ofte er valgt på bakgrunn av enkeltpersoners visjoner og initiativer.

Undersøkelsen viste at ekstern finansiering fører med seg utfordringer knyttet til økonomi, kontraktuelle forhold og eierrettigheter til forskningsresultater. Slike utfordringer kan løses på mange ulike måter, og ikke alle lærestedene hadde utviklet retningslinjer på sentralt nivå. Selv om alle seks universitetene er underlagt nasjonale lover og reguleringer, er friheten bemerkelsesverdig stor til å velge hva slags støttestruktur for kommersialisering og ekstern finansiering som skal etableres i hvert enkelt tilfelle.

Siden midten av 1990-tallet har det imidlertid skjedd lovendringer i en rekke europeiske land knyttet til eierskap til forskningsresultater. I svært mange land er "lærerunntak" blitt fjernet og eierskap til forskningsresultater er overført fra den enkelte forsker til institusjonene. Ofte er dette etterfulgt av et større lovpålagt ansvar for lærestedene for å sørge for at nyttige forskningsresultater faktisk kommer i bruk. I Norge skjedde dette som nevnt i 2003. Årsakene bak lovendringene er mange og varierende, men et ønske eller håp om økt kommersialisering er nok viktig i mange land (jf. Gulbrandsen 2003).

Dette har mange steder ledet til fornyet interesse for retningslinjer for når og hvordan forskere skal oppgi sine resultater til universitetet sentralt ("disclosure"), hva som skal gjøres med resultatene/ideene og hvem som skal gjøre det, og hvordan kostnader og inntekter fra dette arbeidet skal fordeles. Fortsatt er det store variasjoner mellom land i hvordan retningslinjer utvikles, i enkelte land gjøres dette på delstatsnivå (som i Tyskland, hvor også mye av støtte-

strukturen finnes på delstatsnivå) mens andre steder skjer dette på institusjonsnivå. I USA skjer dette utelukkende på universitetsnivå, og det finnes nesten like mange retningslinjer for inntektsfordeling m.m. som det finnes universiteter. Siden lovendringene er såpass ferske i mange land i Europa, er dette fortsatt under utvikling mange steder.

3.2 Retningslinjer ved de fire caselærestedene

Alle de fire universitetene som er undersøkt i forbindelse med dette notatet, har utviklet overordnede retningslinjer for eksternt finansiert virksomhet som i meget stor grad er en direkte oppfølging av Kunnskapsdepartementets retningslinjer. Slike retningslinjer er vedtatt av institusjonenes styrer. Informantene mener at departementets arbeid er bra og at det også sammenfaller med lærestedenes behov for klargjøring og synliggjøring av EFV. Et par representanter for randsonen er imidlertid noe kritiske og mener at det skarpe skillet mellom oppdrag og bidrag kan fremskynde en prosess som gjør at bidrag havner til institusjonene og oppdrag til randsonen, og/eller at dette vil hemme utviklingen av et godt samarbeid mellom lærestedene og randsonen. I verste fall vil det skapes unaturlige skiller mellom grunnforskningsvirksomhet (nesten alltid finansiert som bidrag) som vil bli plassert i institusjonen og andre typer faglig virksomhet (utviklingsarbeid, anvendt forskning, utredninger) som kanskje i enda større grad vil havne i eksterne enheter.

Også når det gjelder retningslinjer for kostnadsdekning (ofte kalt for overhead eller dekningsbidrag) er det skjedd et omfattende arbeid ved alle de fire lærestedene. I stor grad handler dette om to ting. For det første dreier det seg om endringer i budsjettmodeller og rutiner for registrering av nye prosjekter som i større grad enn før viser hva slags kostnader som skal tas med for hvert enkelt prosjekt. For det andre dreier det seg om en bevisstgjøring – blant annet gjennom disse registreringsprosedyrene – om hvor mye det faktisk koster å drive med forskning ved en UoH-institusjon.

Ved *UiO* er det satt i gang et prosjekt kalt ”Prosjekt eksterntfinansierte prosjekter” hvor det er gjort et omfattende arbeid for å lage et grunnlag for å beregne kostnader per prosjekt. Dette er også motivert ut fra et ønske om å synliggjøre overfor myndighetene den til dels betydelige diskrepansen mellom hva universitetet får fra NFR og andre kilder og hva det koster å drive forskning. Aller størst er avviket innenfor realfagene og medisin på grunn av utstys- og infrastrukturkostnader. Det er også en utfordring at kontorarealet til universitetet er begrenset slik at det må leies lokaler til folk som ansettes f.eks. i en SFF.

Arbeidet er ennå ikke avsluttet, og det føres nå videre i regi av fellesmøtene for de seks universitetsrektorene. Hensikten er å komme fram til en omforent forståelse av hva et eksternt finansiert årsverk koster universitetene – et beløp som vil variere med finansieringskilde og fagområde. Dermed vil universitetene kunne operere med felles satser og konkurrere – i alle fall seg imellom – på kvalitet snarere enn pris. Her gjenstår det imidlertid mye utrednings- og drøftingsarbeid, selv om det foreligger noen beregninger. Noe av det komplekse i arbeidet er den store variasjonen mellom læresteder, fagmiljøer og finansieringskilder. Ett eksempel er at

finansiering fra sykehusene dekker både prosjektkostnader og infrastruktur, enda slik virksomhet ofte innebærer at en del av UoH-institusjonenes ansatte får lokaler i sykehusene. Andre kilder innen samme fagfelt dekker på sin side kanskje bare en liten del av de totale kostnadene.

Også de andre lærestedene har gjort tilsvarende utredninger som UiO. Siden ansvaret for å si ja eller nei til eksternt finansierte prosjekter i stor grad er delegert til instituttnivået (i noen grad fakultetene, samt avdelingene ved HiST), er bevisstgjøring av det totale kostnadsbildet en meget viktig del av arbeidet. Fra UiB ble det f.eks. opplyst at de foreløpige beregningene av kostnadene ved eksternt finansierte årsverk er tatt opp på møter med alle fakultetene. Grunnen til at bevisstgjøring er såpass sentralt er også at lærestedene har liten innflytelse på hva slags satser for overhead som NFR, EU og andre er villige til å betale. Institusjonene håper nok å reise en større debatt om dette i kjølvannet av det arbeidet som gjøres.

Ved *HiST* er det laget en klassifisering av en rekke ulike typer eksternt finansierte prosjekter som har ulike kostnadsprofiler, men det er ikke laget ulike satser for de ulike avdelingene. Her kan bedrifter og andre som finansierer forskning, få rabatt på oppdraget dersom høyskolens ansatte slipper å skrive under på omfattende konfidensialitetsavtaler og/eller blir gitt fri anledning til å publisere. Høyskolen vurderer da at dette dreier seg om aktiviteter som gir en kompetanseheving for de ansatte, hvor alternativet ville vært å sende de ansatte på kurs eller annen opplæring. For øvrig oppgir høyskolen at det er viktig å få dekket indirekte og direkte kostnader slik at EFV faktisk tilfører ressurser i stedet for å trekke dem bort. Her er det gjort en regnskapsmessig jobb i forhold til å regne inn f.eks. husleie og strøm i prosjektene.

UMB har nylig innført en modul i regnskapssystemet som håndterer oppdragsforskning, som bl.a. innebærer en automatisk kostnadsføring av de eksterne kostnader som påføres. Dette gjelder nå for alle prosjekter. Tilsvarende ting er skjedd også ved UiO og UiB, og det pågår nå et større arbeid om dette i regi av økonomiavdelingen ved UiO. Delegeringen av beslutningsmyndighet for EFV til instituttnivået gjør at sentralledelsen er skeptisk til å utforme strenge sentrale retningslinjer, så lenge mulighetene for at noen institutter skyver sine kostnader over på andre er begrenset. Informantene mener stort sett at et kostnadsregime på laboratorie/-gruppenivå slik som i Grenoble (se over), vil være meget vanskelig og kostnadskrevenende å få til. Spørsmålet blir likevel om gjennomsnittstall gir stor mening eller vil ha like stor gjennomslagskraft.

Flere informanter sa at det ikke minst er kostnadene til bygninger (inkludert vedlikehold) som er kommet i søkelyset i det arbeidet som er gjort med å beregne totale kostnader. Slike kostnader utgjør en betydelig del av de totale kostnadene ved UoH-institusjonene. Flere mente at man bare hadde sett begynnelsen på diskusjonen om beregninger av husleie og annet. Et par uttrykte at universitetene skyver et uløst vedlikeholdsbehov foran seg, og at det er viktig å få til en bedre dialog med departementet om hvordan man skal håndtere institusjonenes bygningsmasse.

3.3 Organisering av eksternt finansiert virksomhet

Stankiewicz (1986) diskuterer tre idealtyper for organisering av universitetets forhold til omverdenen: internalisme, eksternalisme og integrasjon. Alle er basert på ulike antakelser om hva slags rolle ekstern finansiering, ikke minst fra næringslivet, spiller for akademisk forskning og omvendt. Hver idealtipe leder til ulike former for organisering av EFV.

Internalisme antar at det er en sterk sammenheng mellom grunnforskning og industriell og samfunnsmessig utvikling, og at universitetene tradisjonelt har vært for avhengige av midler som kun fremmer grunnleggende forskning og ikke-kommersiell teknologi. Eksternt finansierte prosjekter rettet mot anvendelse, utvikling og kontakt med omverdenen, bør derfor legges til de akademiske grunnenhetene (instituttene og sentrene). Viktige organisatoriske mekanismer er å gjøre det lettest mulig for individer og institutter å ta på seg ekstern finansiering, skape incentiver for at forskerne involveres i kunnskapsutnyttelse og for at institutter tar på seg oppdragsforskning, samt ansette støttepersonale på instituttnivå. Hovedproblemene med den internalistiske tilnærmingen er at UoH-institusjoner ikke alltid er egnet til å ta på seg større tverrfaglige prosjekter, og at det er en fare for at den grunnleggende og langsiktige forsknings- og undervisningsaktiviteten vil lide.

Eksternalisme antar at grunnleggende forskning og undervisning og brukerrettet aktivitet krever ulike organisasjoner, og at hovedoppgavene til UoH-institusjonene er de grunnleggende aktivitetene. Denne tilnærmingen er godt tilpasset konservative UoH-systemer, og mekanismene blir først og fremst utvikling av en sterk randsonesektor med forskningsinstitutter som tar på seg oppdrag. Akademiske enheter som kombinerer grunnforskning med andre aktiviteter, defineres ofte som separate sentra i stedet for å være en integrert del av de disiplinbaserte instituttene. Støtteaktiviteter for kommersialisering (TTOer m.m.) organiseres som eksterne aksjeselskaper og det skapes få/ingen incentiver for at institutter skal ta på seg omfattende eksterne oppdrag. Det er mange problemer med denne tilnærmingen. Det kan skape byråkrati og uklare ansvarsforhold, komplekse grensesnitt mellom UoH-sektoren og omverdenen, interessekonflikter blir ikke borte og de mange direkte forbindelsene mellom grunnleggende forskning og brukerrettet forskning undervurderes.

Integrasjon antar at den teknologiske og kunnskapsmessige utviklingen i samfunnet er blitt så avansert at det ikke er produktivt å skape sterke skiller mellom grunnleggende forskning og utdanning og mer brukerrettet aktivitet. UoH-institusjonenes samfunnsansvar vektlegges som noe som er like viktig som forskning og undervisning. Viktige mekanismer er skapingen av ”hybride enheter” som har komplekse og heterogene mål. Tradisjonelle disiplinbaserte institutter suppleres med nye akademiske enheter. De sistnevnte er like godt representert i fakultets- og institusjonsledelse som de tradisjonelle enhetene, og faginstituttene er representert i de nye enhetene. Karrierestrukturer og –incentiver oppmuntrer til nye former for akademiske roller som kombinerer mange ulike aktiviteter. Det kan godt være nye enheter i grensesnittet mellom UoH og omverdenen, som f.eks. TTOer, men det bør være sterke

personlige og organisatoriske bånd til institusjonen gjennom f.eks. bistillinger. Det er åpenbart dette som er idealet for Stankiewicz, selv om dette er en styringsmessig mer kompleks modell. Han argumenterer for at integrasjon bare vil fungere dersom UoH-institusjonene har en betydelig grad av frihet til å utforme distinkte FoU-strategier.

Denne kategoriseringen kan være et godt grunnlag for å diskutere ”den norske modellen”. I hovedsak kjennetegnes utviklingen i Norge av eksternalisme, ikke minst oppbyggingen av en stor instituttsektor i randsonen til universitetene. Institutter som SINTEF, CMR, NR og mange andre har i stor grad tatt seg av oppdrag som er komplementære til den mer grunnleggende aktiviteten som finner sted i nærliggende universiteter¹. Samtidig, som vist i forrige del av notatet, har universitetene vært relativt liberale til å la universitetsforskerne og universitetsinstituttene ta på seg ekstern finansiering. Utviklingen de siste årene er fortsatt en form for eksternalisme med opprettelsen av i hovedsak eksterne TTOer (se nedenunder). Den faglige ledelsen er likevel blitt styrket, og flere større eksternt finansierte prosjekter vil nå involvere institusjonsledelsen. Samtidig er det en tydelig videreutvikling av randsonen ved flere av lærestedene, noe som også passer inn i en fortsatt ”eksternalisme”-tilnærming til EFV.

Mange av informantene virket opptatt av å utvikle institusjonene mer i retning av integrasjon med sterkere vektlegging av institusjonenes samfunnsansvar og at den rollen må bygges ut – på en måte som også styrker grunnleggende forskning og undervisning. Noen av dem mente at departementet ikke hadde fulgt opp lovendringene av 2003 godt nok – ”langt inne i departementet finnes det nok mennesker som mener at vi egentlig ikke skal drive så mye med dette”. Flere kritiserte lovendringene for å være utydelige eller ikke å gå langt nok. En henviste til den amerikanske Bayh-Dole Act som gir universitetene eierrettighetene til forskningsresultater i alle tilfeller der forskningen har vært delfinansiert med offentlige midler, noe som gir et mye sterkere forhandlingsgrunnlag når man møter næringslivet. Andre savnet tydeligere presiseringer og retningslinjer når det gjelder IPR og andre forhold.

Det finnes altså ulike organisasjonsformer og ”nivåer” for EFV. Som nevnt innledningsvis vil mye eksternt finansiert virksomhet gå direkte til forskerne ved at de blir tildelt midler fra eksterne kilder etter søknad eller annen form for kontakt. I alle tilfeller vil instituttet være involvert i søknadsprosessen og som regel stå som formell søker, f.eks. om NFR-midler. Større prosjekter og søknader, i Norge f.eks. til ulike senterordninger som SFF, Centers of Expertise og SFI, vil oftest kreve en koordinering fra institusjonens side, i de fleste tilfeller også en form for medfinansiering fra grunnbudsjettet.

I motsatt ende av skalaen av eksternt finansiert virksomhet organisert på individnivå, finner vi altså større senterdannelser. Minst tre typer sentre kan diskuteres. For det første er jo mange

¹ ”Grunnleggende” er ikke nødvendigvis riktig uttrykk, statistikken viser jo at under 50 prosent av forskningen ved universitetene klassifiseres som grunnforskning (jf. Gulbrandsen & Smeby 2005).

av forskningsinstituttene i Norge startet av universitetet/høyskolen for å bedre forholdet til omverdenen og gjøre det mulig å ta på seg mer og flere typer oppdrag utenfra. SINTEF er det største eksempelet, og mange av de regionale instituttene kan også nevnes. På denne måten har UoH-institusjoner hatt muligheter til å forvalte eksternt finansiert virksomhet gjennom andre organisasjoner lenge før de i 2002 formelt fikk retten til å opprette og forvalte egne aksjeselskaper.

For det andre finnes det ulike former for permanente sentre som Eiermessig og til dels organisatorisk hører inn under UoH-institusjonene. Mange slike sentre ligger i den ordinære fakultetsstrukturen, noen ligger fysisk og/eller organisatorisk utenfor (Simula kan være et eksempel), og i denne kategorien er det nok også naturlig å inkludere aktiviteten som har foregått innenfor Unirand AS i Oslo og Unifob i Bergen. Ikke alle slike fagenheter driver bare med forskning, enkelte utfører f.eks. tjenester for ulike målgrupper.

For det tredje finnes ulike mer eller mindre midlertidige senterdannelser, med SFFene som det klareste eksempelet. Disse er organisert på ulike måter. Da SFF-ordningen kom i gang, var det stor oppmerksomhet om at dette skulle være ”noe nytt” med relativt store frihetsgrader i organiseringen. Forskningsrådets gjennomgang av ordningen fra 2006 kikket spesielt på forholdet mellom SFFene og vertsinstitusjonene og det faglige utbyttet hos sistnevnte. Generelt fikk de fleste sentrene en positiv vurdering av dette punktet, selv om evalueringsgruppen også mente det var rom for forbedringer enkelte steder.²

3.3.1 UiO

Bortsett fra etableringen og utviklingen av TTOen Birkeland innovasjon AS (se nedenunder), virker det som om organiseringen av EFV ved Universitetet i Oslo har vært stabil de siste årene. UiO har som hovedprinsipp at alt som har med kjernevirksomheten å gjøre, skal organiseres ”i linjen”, det vil vanligvis si under et fakultet. Bakgrunnen for dette er at universitetet mener at EFV beriker grunnstrukturen. Ved å organisere dette i fakulteter og institutter ønsker man å sørge for at ikke eksternt finansierte prosjekter ”lever sitt eget liv” og at de får faglige ringvirkninger selv om finansieringen opphører.

Unirand AS, som ble startet i 2002, koordinerer og tilrettelegger virksomhet som faller innenfor universitetets hovedformål men utenfor kjernevirksomheten. Tre enheter er startet som datterselskaper av Unirand, men ingen SFFer eller andre midlertidige sentra. Hensikten med å legge enheter utenfor er bl.a. å sikre at det ikke foregår en skjult subsidiering av aktiviteter som ikke er en del av kjernevirksomheten (et problem som riktignok er blitt mindre etter overgangen til totalbudsjettering) og å forhindre at slike enheter ikke legger urimelig beslag på ledelsesressurser. Det opplyses at aksjeselskapsformen har mange fordeler, særlig en enklere styringsstruktur. Kostnader og inntekter blir veldig tydelige, og det er et helt annet

² Rapporten sier ingen ting om grunnlaget for de organisatoriske vurderingene.

grunnlag for å kunne ta raske beslutninger. Dette er en fordel for enheter som trenger å forholde seg raskt til sine omgivelser.

Forholdet mellom Unirand og UiO er regulert av en egen samarbeidsavtale. Generalforsamlingen utgjøres av UiO ved rektor og i styret sitter to representanter for UiO og en for Studentsamskipnaden i Oslo. Informantene oppgir at det tok tre år fra Unirand ble foreslått til departementet godkjente at selskapet kunne opprettes. Et internt utvalg ved universitetet identifiserte for en tid tilbake flere enheter som potensielle kandidater til å skilles ut via Unirand. Dette arbeidet er imidlertid ikke blitt fulgt opp, og det kan kanskje hevdes at UiO foreløpig har latt enheter som ble etablert før de siste års oppmerksomhet om EFV, være i fred, og det er lite ny aktivitet i Unirand AS.

UiOs sentre for fremragende forskning er dermed organisert innenfor den regulære strukturen, og universitetet har vært opptatt av at det faglige utbyttet fra sentrene skal overrisle faglige miljøer for øvrig. Blant annet har mange av SFFenes ansatte ordinær undervisningsplikt for at dette "ikke skal bli øyer i seg selv". Det har også vært mye oppmerksomhet rundt den faglige lederrollen og muligheten for at sentrene kan bli en arena for rekruttering av utenlandske forskere. Forskningsrådets gjennomgang av SFF-ordningen fra 2006 viser at mange av UiOs SFFer får spesielt gode skussmål når det gjelder forbindelsen til den ordinære virksomheten. Samtidig understreker informantene at SFFene ved UiO og de fleste andre steder mottar mer finansiering fra andre kilder enn fra SFF-potten i Forskningsrådet. UiO er derfor rolige i forhold til eventuelle senere avviklinger av sentrene. De vil ha gitt et faglig utbytte for de ordinære akademiske enhetene, og konkurranse om å bli nye SFFer betraktes som en god fornyelsesmekanisme.

3.3.2 UiB

Ved Universitetet i Bergen har det skjedd relativt omfattende endringer i organiseringen av EFV. Tradisjonelt har UiB plassert en stor del av sin eksternt finansierte virksomhet i selskapet Unifob AS, som offisielt ble etablert som aksjeselskap i 2003 men som har en mye lengre forhistorie. Her er virksomheten prosjektorganisert og finansiert av en rekke ulike kilder. UiBs to første SFFer ble blant annet plassert under Unifob, i tillegg til andre sentra med lignende finansiering og mesteparten av universitetets FUGE-satsing. I 2006 tok UiB initiativ til en gjennomgang av UiBs forskningsorganisering med vekt på Unifobs rolle. Bakgrunnen for dette var en rekke forhold, blant annet endringer i finansieringssystemet for UoH- og instituttsektoren, styrking av faglig ledelse ved UiB (ansatte instituttstyrere), utbygging av UiBs randsone gjennom f.eks. overtakelse av eierandeler i det teknologiske forskningsinstituttet CMR, samt mer generelle utfordringer knyttet til internasjonalisering, forskerrekuttering og klargjøring av institusjonelt ansvar for forskning. UiB har ønsket å bedre sin evne til å se eksternt finansierte virksomhet i en mer helhetlig faglig sammenheng.

Statskonsult utførte gjennomgangen av forskningsorganiseringen, og det ble deretter nedsatt et internt arbeidsutvalg med en stor referansegruppe. Utvalget har skrevet en innstilling som dannet grunnlaget for et vedtak i universitetsstyret 14. juni 2007. Her ble det vedtatt fem punkter:

1. Vedtaket i Kollegiet i sak 83/02 om at eksternt finansiert forskning ved UiB som hovedregel skal organiseres av Unifob, oppheves.
2. Store og strategisk viktige forskningsprosjekter hvor universitetet bidrar med egne ressurser, skal som hovedregel forvaltes av universitetet selv
3. Styret forutsetter at det etableres gode overgangsordninger for forvaltningen av eksisterende eksternt finansierte prosjekter, og at de prosjektansattes interesser ivaretas på en god måte.
4. Gjennom aktiv eierskapsutøvelse og samarbeid vil universitetet legge vekt på at randsoneselskapene skal ha en viktig rolle i videreutviklingen av forskningen i Bergen, både i tilknytning til og i tillegg til UiBs forskning.
5. Styret tar innstillingen for øvrig til orientering og vil komme tilbake til ytterligere oppfølging av innstillingen i løpet av høsten 2007.

I praksis innebærer dette at Unifob vil utvikles mer i retning av et tradisjonelt forskningsinstitutt dominert av oppdrag for ulike brukere. I nær fremtid betyr det at oppgavene som Unifob tar på seg på vegne av universitetet, vil reduseres, blant annet vil nye SFFer legges direkte inn under universitetet. Det skilles mellom fire typer prosjekter: samarbeidsprosjekter (mellom UiB og Unifob) med en person med hovedstilling ved universitetet som prosjektleder, samarbeidsprosjekter med en Unifob-ansatt som leder, prosjekter som bare involverer Unifob og prosjekter som bare involverer UiB men hvor Unifob yter forskningsadministrative tjenester. I første omgang vil det være den siste typen prosjekter som vil overføres til universitetet, etter hvert kanskje også flere av den første typen. En hovedregel vil være at UiB forvalter prosjektet hvis universitetet går inn med egne midler.

Unifob vil fortsatt bygge opp en prosjektportefølje i samarbeid med UiBs miljøer, men denne porteføljen vil nok i større grad bli tilpasset den nye modellen for basisfinansiering av forskningsinstitutter. Stikkordet er komplementaritet, og ett av kriteriene på det er at Unifob i relativt stor grad går mot andre finansieringskilder enn universitetet. UiB eier 50 prosent og Unifob 35 prosent av CMR, og her vil det bli en videre diskusjon framover om hvordan ressurser skal disponeres på områder hvor CMR og Unifob overlapper. Det kan legges til at det sannsynligvis er mange bakenforliggende årsaker til at UiO og UiB tidligere har valgt å organisere EFV på ulike måter. For eksempel mottar UiB vesentlig mer midler fra næringslivet enn det UiO gjør.

Informantene oppgir at Unifob-modellen er (var) komplisert og innebærer visse spenningsforhold i samarbeidet med fagmiljøene. Det ligger et potensial for konflikter i denne måten å organisere EFV på. Samtidig sies det at det daglige arbeidet fram til nå også har vært preget av en stor grad av pragmatisme. I hvert enkelt tilfelle har man forsøkt å få til best mulig

samarbeid og styringsorganer for at alle parter skal være tilfredse. Endringene er derfor også basert i relativt stor grad på tydeligere nasjonale retningslinjer (bl.a. at randsoner virksomhet er et styringsansvar) og på en mer ideologisk diskusjon av hva slags virksomheter som bør ligge innenfor og utenfor universitetet.

Det vil nok ikke bli noen umiddelbare store endringer i organiseringen av eksternt finansierte prosjekter ved UiB. De første to SFFene har nær 100 personer til sammen – i hovedsak med midlertidig prosjektfinansiering – og det må ”brukes en del tid for å få dette på plass på best mulig måte”, slik det også sies i styrets vedtak punkt 3. Informantene understreker at det også tidligere har vært meget nære forbindelser mellom UiB og Unifob. De to SFFene har fra begynnelsen av hatt nært samarbeid med ulike matematisk-naturvitenskapelige institutter, og sentrene har stipendiater og post.doc.-stillinger som utgjør en viktig del av universitetets rekruttering. I praksis er mye av den eksternt finansierte forskningen utført av UiBs ansatte selv om prosjektene formelt har vært forvaltet av randsonen. Flere informanter nedtoner betydningen av hvem som forvalter prosjektene for at de skal gi et faglig utbytte. Universitetet er likevel tilfreds med endringene fordi det innebærer et ryddigere forhold til randsonen med et tydeligere ansvar for randsonen for institusjonen. I randsonen er nok tonen litt mer skeptisk, og man frykter at utviklingen av retningslinjer og finansieringssystemer på nasjonalt nivå vil hemme snarere enn fremme samspillet mellom UoH-institusjonene og deres randsoner.

Aktivt eierskap fra universitetets side vurderes som viktig, jf. styrets vedtak punkt 4. Hva dette innebærer i praksis, er først og fremst styrerepresentasjon og jevnlig møter mellom ledelsene for de to partene. Påtroppende styreleder for Unifob sitter også i universitetsstyret, og UiB understreker at man er blitt mer bevisst på samspillet med andre aktører som helseforetak og Havforskningsinstituttet – som begge er deleiere blant annet i regionens TTO (se nedenunder).

3.3.3 UMB

Universitetet for miljø- og biovitenskap har ikke noe eksternt forskningsselskap som UiB og UiO. Samtidig ligger det en rekke store forskningsinstitutter på UMBs campus som til dels arbeider på de samme fagfeltene som det universitetet gjør. Samlet sett utgjør instituttene et omfang av forskning som er like stort som det som finnes ved universitetet. Informantene sier at en spesiell og stor utfordring ligger i at det er en begrenset mengde med ”brukere” nasjonalt av forskning på disse fagfeltene, og en rekke eksternt finansierte prosjekter krever brukervedvirkning og –finansiering. I noen tilfeller opplever man derfor at brukerne ikke har kapasitet til å ta på seg flere prosjekter.

Slik det er nå, konkurrerer UMB med de nærliggende forskningsinstituttene blant annet om NFR-midler. Informanter oppgir at det krever mye energi og flid å organisere seg over institusjonsgrensene slik at denne type konkurranse blir mindre. Det er satt i gang et prosjekt for å løse problemene; prosjektet inkluderer dialog mellom fagmiljøene og saken er også tatt

opp med eierdepartement. Målet er å lage en god generalavtale som sier noe mer spesifikt enn at man "bare skal være venner". Med instituttet Matforsk er det allerede inngått en avtale gjennom "Matalliansen" – her nullstilles konkurransen og det er laget retningslinjer som håndterer økonomien mellom UMB og forskningsinstituttet.

UMB har flere eksternt finansierte sentra, og det oppgis at det diskuteres løpende hvordan de skal være organisert. Dette gjelder hva slags institusjonell forankring de skal ha, om de skal ha egne styrever og hvor selvstendig de skal kunne opptre. Foreløpig er de forankret på institutt-nivå med egne styrever.

3.3.4 HiST

Høgskolen i Sør-Trøndelag etablerte selskapet HiST kompetanse AS for et par år siden med den hensikt å organisere samarbeidet med bedrifter, institusjoner og organisasjoner gjennom dette selskapet. Selskapet skulle være en viktig brikke i et system for å støtte innovasjon og entreprenørskap ved høyskolen, som igjen bunner i et sterkt ønske om å spille en rolle for regional utvikling. Gjennom HiST kompetanse ble det utarbeidet prinsipper for ulike former for innovasjon og entreprenørskap. Det var frivillig for de enkelte avdelingene ved høyskolen å benytte seg av selskapets tjenester.

Riksrevisjonen påpekte imidlertid enkelte problematiske forhold, bl.a. dobbeltroller og en uklar grense mellom selskapet og høyskolens administrasjon, som har gjort at aktiviteten i HiST kompetanse har ligget brakk en periode. Det har også vært en del utskiftninger i høyskolens ledelse. Høyskolestyret har imidlertid startet en strategidiskusjon for å få en ny profil på HiST kompetanse, og ledelsen følger dette opp. Man regner med å få en tydeligere avklaring av selskapets rolle i løpet av året. Informantene oppgir at skattespørsmålet er sentralt. Høyskolen mener det er viktig å ha muligheten til å organisere oppdrag for bl.a. regionalt næringsliv gjennom et aksjeselskap. Her kan det enklere leies inn personer midlertidig, og en rekke små men omfangsrike aktiviteter som involverer studenter og småbedrifter kan i noen tilfeller organiseres enklere gjennom et heleid aksjeselskap. Men i selskapet betales det skatt og det gjør ikke HiST, og det kan heller ikke overføres midler til et aksjeselskap uten at det er knyttet til salg av varer/tjenester. Informantene ønsker seg nasjonale retningslinjer som gjør det enklere for UoH-institusjoner å organisere deler av sin virksomhet i aksjeselskaper, som godt kan være underlagt de samme rapporterings- og "tellekantsystemene" som sektoren for øvrig.

HiST er ellers deleier i selskapet *Oi! Trøndersk mat og drikke AS* som personer ved høyskolen var med på å starte. Dette er et samarbeid mellom en rekke regionale aktører innenfor mat- og drikkeproduksjon og ulike kunnskapsmiljøer. Gjennom dette ønsker høyskolen å profilere og markedsføre sine fagaktiviteter og kandidater og sin regionale betydning, og man håper også at dette vil kunne gi eksterne inntekter til HiST. Erfaringene så langt med en slik modell er

gode, og informantene mener det kan være et potensial for lignende senterdannelser også på andre områder.

3.4 Generelle tendenser i organisering av EFV?

Det er vanskelig å si noe om tendenser i dette begrensede datamaterialet. Vi kan nevne et par utviklingstrekk. For det første synes det som om det skapes et mye tydeligere skille mellom bidrag og oppdrag, slik også departementets retningslinjer legger opp til. Skillet medfører imidlertid også et organisatorisk skille ved at det som er spesifikke oppdragsbestillinger fortsatt i hovedsak organiseres i randsonen, mens bidragsprosjektene som bl.a. inkluderer det meste av NFR-midler, legges inn i grunnstrukturen. Eksterne enheter blir dermed mer rendyrket som tradisjonelle forskningsinstitutter, en prosess som er aller tydeligst med den nylige utviklingen i Bergen. Selv om intervjuene tyder på at det er et tett faglig og regionalt samspill mellom UoH-institusjoner og forskningsinstitutter, kan det virke som om ulike organisatoriske ”mellomløsninger” er i ferd med å forsvinne. Dette har sannsynligvis noe å gjøre med en tilpasning til nasjonale finansieringssystemer for de to sektorene.

For det andre kan man se en viss konvergens mellom lærestedene når det gjelder formelle retningslinjer, organisering av eksternt finansiert virksomhet på siden av kjerneaktiviteten gjennom aksjeselskap, tiltak for å sikre dekningsbidrag og organisering av SFF-lignende sentra. Her må det imidlertid understrekes at det er meget store forskjeller mellom UoH-institusjonene – ikke bare i størrelse og faglig aktivitet, men også i om de har nærliggende forskningsinstitutter innenfor sine faglige kjerneområder – slik at det vil være vanskelig for dem å velge helt like løsninger på organiseringen av EFV.

4 Kommersialisering – retningslinjer og organisering

Dette er en meget omfattende problemstilling som det ikke er rom til å gå mye inn på her. I rapporter som Gulbrandsen m.fl. (2006) og Spilling m.fl. (2006) diskuteres og analyseres fremveksten av et kommersialiseringssystem knyttet til UoH-sektoren. Gulbrandsen (2003) skriver også en del om internasjonale erfaringer, blant annet i forhold til utviklingen av TTO-enheter. I teksten under legger vi vekt på å si noe kort om IPR-politikk og TTO-funksjonen ved lærestedene. Siden de fleste TTOene er organisert som aksjeselskaper, er en analyse av disse enhetene også relevant for en videre diskusjon om eksternt finansiert virksomhet skal organiseres i separate selskaper eller ikke.

Generelt er kommersialisering viktig i forhold til eksternt finansiert virksomhet av (minst) to årsaker. For det første er kommersialisering en sentral del av en politisk og ideologisk diskusjon av hva som er og bør være UoH-sektorens kjernevirksomhet. Dette påvirker naturlig nok også hvordan kommersialiseringssystemet skal organiseres. For det andre kan det hevdes at forutsetningen for vellykket kommersialisering er en ryddig avklaring av eierskap til resultater av forskningen. Siden en så stor del av mange universiteter og høyskoleers forskningsvirksomhet er eksternt finansiert, vil eierskapet ofte avklares i de avtaler og kontrakter som inngås om eksternt finansiering.

De tidligere nevnte lovendringene fra 2003 ga UoH-institusjonene et enda tydeligere samfunnsansvar og påla dem å legge til rette for at patenterbare og andre forskningsresultater kommer samfunnet til gode. Institusjonene fikk overført litt midler til å etablere en støttestruktur for dette arbeidet, og samtidig har FORNY-programmet i Forskningsrådet fått økte bevilgninger. Det har tatt tid å etablere et støtteapparat, og dette er på mange måter fortsatt i støpeskjeen. I noen andre land ser vi at det skjer en gradvis sterkere koordinering mellom forskningsadministrasjon og kommersialiseringstøtte, oftest ved at TTOene blir sterkere involvert ved inngåelse av eksterne kontrakter, og dette er også ønsket av flere av de norske TTOene (jf. Spilling m.fl. 2006).

4.1 Retningslinjer for intellektuelle eierrettigheter (IPR)

Når det gjelder retningslinjer for intellektuelle eierrettigheter (IPR), er det UiO som er kommet lengst i å utvikle en egen policy (jf. Gulbrandsen m.fl. 2006). Informantene oppgir at dette i mye større grad var nybrottsarbeid enn man hadde forventet. Utgangspunktet er lovendringene om eierskap til forskningsresultater og universitetenes samfunnsansvar fra 2003 – som UiO mener har store konsekvenser for deres virksomhet, mye større konsekvenser enn noen aktører kanskje hadde tenkt gjennom på forhånd. En operasjonalisering av IPR-policyen er at UiO har laget et vedlegg til alle sine ansettelseskontrakter som vedrører eierskap til forskningsresultater. Alle nytilsatte må skrive under på dette, og det gjelder også

alle forskere som har eksterne prosjekter hvor det kreves at rettighetene reguleres. For andre forskere er det frivillig å skrive under på vedlegget.

De øvrige universitetene arbeider også med IPR i sine TTO-enheter (BTO i Bergen og Næringslivskontoret i samarbeid med Bioparken på Ås), men de er nok ikke kommet like langt som UiO og har f.eks. ikke IPR inne i ansettelseskontrakter. UMB sier at de mindre universitetene har sittet litt på gjerdet og sett på det arbeidet som er gjort ved UiO, siden de har lagt mange ressurser inn i dette. UMB mener at UiOs IPR-policy er blitt meget bra og at denne vil danne utgangspunkt for retningslinjer m.m. ved UMB. En prosjektgruppe skal dannes i nær fremtid med representasjon fra universitetsledelsen for å se nærmere på det. Også HiST skal lage en egen IPR-strategi i løpet av høsten som en oppfølging av Handlingsplan for innovasjon og entreprenørskap som ble utviklet i 2001. Erfaringene med kommersialisering og entreprenørskap internt ved høyskolen har vist at det er et behov for en IPR-strategi, som ikke vil bli gitt tilbakevirkende kraft.

En stor utfordring for alle UoH-institusjonene er at mange finansieringskilder ikke har tenkt godt gjennom dette med eierrettigheter og at det er usikkert hvordan rettighetene er fordelt i mange eksternt finansierte prosjekter. I en spørreundersøkelse gjennomført i forbindelse med evalueringen av NTNU Technology Transfer AS, svarte rundt 70 prosent av forskerne at de hadde sagt fra seg eierrettighetene til resultatene i samarbeidsprosjekter med næringslivet. Informantene fra UiB, UiO og UMB mente også at Norges forskningsråd hadde vært sene med å gripe fatt i IPR-problematikken på tross av at NFR har mange programmer som støtter samarbeid mellom bedrifter og UoH-institusjoner. Her skjedde det ingen endringer etter lovendringene i 2003 som endret spillereglene for IPR i Norge.

Forskningsrådet har imidlertid tatt tak i dette i det siste etter oppfordring fra Kunnskapsdepartementet – planen er at dette arbeidet skal skape et grunnlag for en felles IPR-politikk for alle universitetene. Det er dannet et utvalg med representanter for faglige og administrativt ansatte i UoH-sektoren og fra FORNY-programmet i Forskningsrådet. Her er ikke arbeidet kommet ordentlig i gang ennå. UiB avventer hva som skjer i dette utvalget før en eventuell IPR-politikk styrebehandles ved universitetet.

4.2 Organisering av TTO-funksjonen

Tidligere undersøkelser har beskrevet fremveksten av TTO-systemet i Norge, se spesielt Gulbrandsen m.fl. (2006). Systemet er fortsatt relativt nytt og det gjøres stadig justeringer. I teksten under legger vi vekt på å beskrive nyere utviklingstrekk og noen prinsipielle betraktninger fra informantene.

4.2.1 UiO

Informantene fra UiO er godt fornøyd med Birkeland innovasjon AS (BIAS) og det arbeidet som er gjort der siden opprettelsen i 2004. Ikke minst gjelder dette IPR-policyen/arbeidet med

rettighetsproblematikken og aktivitetene ut mot fagmiljøene for å skape aksept for og oppmerksomhet rundt kommersialiseringsarbeidet. Det var mange årsaker til at aksjeselskapsmodellen ble valgt. Den rydder opp i en del roller og synliggjør bedre hva som er styrets rolle, administrasjonens rolle m.m. Videre vurderes det som en fordel å ha egen revisjon og andre aspekter som gjør at man får et mye bedre overblikk over enheten enn om den hadde vært en avdeling i universitetsadministrasjonen. I tillegg menes det at en kommersialiseringsenhet trenger en annen kultur og et annet personale enn det man ville ha fått i en mer forvaltningskulturpreget enhet i administrasjonen.

Samtidig sies det at modellen også har sine ulemper. Først og fremst er det vanskelig å bygge opp et godt kommersialiseringssystem over tid når man ikke har mulighet til å støtte TTO-virkomheten økonomisk. Det etterlyses en mulighet til at universitetene kunne få gjøre dette i alle fall i en overgangsperiode. Alternativet vil være å kjøpe tjenester og betale moms, og da får lærestedene mindre ut av pengene som skal gå til nyskaping, sies det. Informanter herfra og også fra andre UoH-institusjoner er opptatt av dette, og flere nevner innovasjonsmeldingen som et mulig sted for en oppfølging av problematikken. Noen mener at departementet selv ikke sender tydelige nok signaler om at de ønsker at institusjonene skal drive med nyskaping – på tross av lovendringene.

4.2.2 UiB

I Bergen eier UiB 40 prosent av Bergen teknologioverføring AS (BTO AS), Helse Bergen eier også 40 prosent mens Havforskningsinstituttet eier de siste 20 prosent. BTO ble etablert av disse aktørene i samspill med Unifob, CMR, Høgskolen i Bergen og Nasjonalt institutt for ernærings- og sjømatforskning (NIFES). Både universitetet, Unifob og de øvrige partnerne kjøper tjenester fra BTO, akkurat slik det gjøres ved de fleste andre universitets-TTOene i landet. Dette er den eneste muligheten UoH-institusjonene har til å bidra økonomisk i TTOene.

Det har vært noen lederskifter i BTO og også noen problemer med likviditeten. En ny styreleder er nylig utpekt som representerer teknologifagene ved universitetet. Det forventes at det skal gjøres en gjennomgang av virksomheten til BTO hvor man også vil trekke inn erfaringer fra andre TTO-enheter. Gjennomgangen vil også se på spillet mellom BTO og det øvrige kommersialiseringssystemet i Bergensregionen. Andre viktige aktører her er Sarsia Innovation (Sarsia er også involvert i et såkornfond og et venturefond) og Innovest. UiB/Unifob har vært med på etableringen av og har eierinteresser også i disse andre organisasjonene.

4.2.3 UMB

UMB var lenge et unntak i universitets-Norge siden det har valgt å ha sin TTO-funksjon i Næringslivskontoret i universitetsadministrasjonen snarere enn i et eksternt aksjeselskap som ved de andre fem universitetene. I løpet av våren 2007 utredet et nasjonalt sammensatt utvalg

TTO-arbeidet ved lærestedet, og utvalget tilrådte at UMB også burde opprette TTO som eget aksjeselskap, begrunnet på noenlunde samme måte som ved de øvrige universitetene. Imidlertid vedtok universitetsstyret nylig *ikke* å opprette et slikt aksjeselskap ved UMB. I stedet skal man fortsette en arbeidsdeling med Næringslivskontoret som en førstelinjetjeneste og i tillegg bruke Bioparkens tjenester. Sentralt i denne beslutningen er at UMB er et meget lite universitet og at det er ønskelig at en TTO har et visst volum av nyskappingsprosjekter, noe som vil være lettere å få til i Bioparken som også har et samarbeid med forskningsinstituttene på Ås. Siden dette er en meget nylig beslutning, er det vanskelig å si noe om konsekvensene. Selv om denne modellen kan være godt tilpasset UMBs størrelse, profil og samarbeidsforhold, har den nok også sine utfordringer. Andre TTOer har et separat styre bestående av personer som er spesielt kompetente og engasjerte i nyskappingsarbeid. Ved UMB vil en del sentrale beslutninger om nyskaping, blant annet om universitetet skal engasjere seg i oppstartbedrifter, måtte tas av universitetsstyret. En informant var litt tvilende til om kompetansen og forståelsen av nyskaping var høy nok her.

Samtidig er Næringslivskontoret ved UMB blitt stadig oftere involvert i forhandlinger med næringslivet om forskningskontrakter, og dette er etter hvert blitt en enda større del av virksomheten enn tradisjonelle nyskappingsaktiviteter som patentering og bedriftsetablering. For Næringslivskontoret er det viktig å arbeide for at UMB skal få en så stor del av eierrettighetene som mulig. Dersom næringslivet fullfinansierer et prosjekt vil bedriften(e) få rettighetene, men i tilfeller med delt finansiering blir det forhandlinger. Forskerne er opptatt av at de ikke må underlegges strenge konfidensialitetsbestemmelser og at de ikke mister muligheten til å gjøre videre forskning. Informanter ved alle tre universitetene uttrykker at arbeidet med kommersialisering i kjølvannet av lovendringene har rettet søkelyset mot en del avtaler hvor universitetene har vært ”for gavmilde” i forhold til å gi fra seg forskningsresultater, ta relativt dårlig betalt og kanskje også gå med på strenge konfidensialitetsbestemmelser. Det ser ut som om TTOene i stigende grad involverer seg i kontraktsfasen i oppdrag for næringslivet og for øvrig søker å påvirke personalets holdninger til klargjøring av eierskap i forskning finansiert av næringslivet.

4.2.4 HiST

HiST har ingen egen TTO men har en samarbeidsavtale med kommersialiseringselskapet LEN i Trondheim. Dette samarbeidet fungerer godt siden LEN har et bra nettverk til næringslivet i regionen. Erfaringene er at mye av inspirasjonen til faglig arbeid ved HiST kommer fra skjæringspunktet mellom forskning og kontakt med næringslivet, og aktiviteten ved høyskolen er generelt meget praksisnær. Det opplyses at høyskolen også har et godt forhold til TTOen ved NTNU. I tillegg etablerte høyskolen et kommersialiseringsutvalg i 2006. Dette er et ledd i en større satsing på innovasjon og entreprenørskap som har pågått siden høyskolestyret vedtok handlingsplanen for dette i 2001. Senere er arbeidet bl.a. støttet gjennom Næringsrettet høyskolesatsing og FORNY. Handlingsplanen skal som nevnt

revideres høsten 2007, inkludert en egen IPR-strategi som lages i stor grad basert på egne erfaringer og interne behov.

Det finnes intet empirisk grunnlag for å diskutere om det faglige utbyttet varierer med hvordan institusjonene organiserer sin TTO. Siden de norske TTOene i stor grad er sterkt rettet mot kommersialisering og oftest finansiert av andre kilder enn det som er vanlig for eksternt finansiert virksomhet, er det grunn til å anta at TTO-organiseringen har liten innvirkning på faglig utbytte. Her trengs det imidlertid flere undersøkelser. To mulige utviklingstrekk kan ha stor betydning. Det ene er om TTOene også overtar en del av arbeidet som nå utføres av forskningsadministrative avdelinger knyttet til forvaltning av eksternt finansierte prosjekter. Da vil i så fall TTOene kunne få innvirkning på hvordan slike prosjekter blir organisert. Det andre er om TTOene vil endre sin linje når det gjelder hemmelighold og eierskap til resultater på en slik måte at det begrenser samarbeid mellom UoH-forskere og omverdenen. Foreløpig er det svært lite som tyder på dette, og forskerne har uansett rett til å publisere og vil med det nye lovforslaget om akademisk frihet heller ikke kunne inngå avtaler om varig hemmelighold. Det kan snarere være mer problematisk at regelverket for prosjekter hos finansieringskildene (Forskningsrådet m.fl.) ikke alltid har tatt inn over seg hva konsekvensene av 2003-lovendringene bør være (hvem skal eie resultatene der forskningen er et spleiselag mellom flere parter?), selv om et prosjekt altså er satt i gang for å bøte på dette. Kanskje kan det argumenteres at hvis TTOene når sine målsettinger om kommersialisering, vil de bidra til et økt utbytte av den akademiske forskningen for hele samfunnet.

5 Forskerperspektivet

Eksternt finansiert virksomhet sett fra forskernes side er en meget kompleks og omfattende problemstilling. Det er gjennomført en rekke mindre undersøkelser om dette eller om tilgrensende temaer, men ulikt de fleste andre land er det f.eks. aldri blitt utført et større prosjekt som på en bred og systematisk måte studerer forholdet mellom universitet og næringsliv/andre aktører i Norge.

Tidligere undersøkelser viser at forskere stort sett ikke synes det er spesielt problematisk med oppdrags- og programforskning (Smeby 1996, Gulbrandsen & Langfeldt 1997, Gulbrandsen 2000). Både i Norge og andre land er det en meget sterk sammenheng mellom det å motta ekstern finansiering og det å ha høy vitenskapelig produksjon (Gulbrandsen & Smeby 2005). De norske dataene viser at det er fagpersonalet som mottar midler fra næringslivet, som publiserer aller mest. Denne sammenhengen er stabil over tid og synlig innenfor alle fagområder.

I teksten nedenfor diskuterer vi konfidensialitet i avtaler med næringslivet, personalets egen konsulentvirksomhet og synspunkter på universitetenes arbeid med å skape et kommersialiseringssystem. Alle disse punktene er viktige i en diskusjon av eksternt finansiert virksomhet og faglig utbytte. Konfidensialitetsavtaler kan være noe som begrenser det faglige utbyttet av eksternt finansierte prosjekter. Personalets "sidegjøremål" – for eksempel konsulentvirksomhet og aktiviteter gjennom eget selskap – kan betraktes som en type eksternt finansiert virksomhet på individnivå eller i alle fall noe som er komplementært til EFV. Dette er et emne som er meget lite studert. Forskernes synspunkter på TTOer og øvrig oppfølging av lovendringene sier kanskje noe om forutsetningene for at TTO-systemet skal fungere bra.

5.1 Konfidensialitet og avtaler med næringslivet

Dette er et viktig spørsmål og et av problemene som nevnes i forbindelse med økt ekstern finansiering, spesielt fra næringslivet (jf. del 2). Intervjuene (og en rekke andre undersøkelser) viser tydelig at en del forskere inngår konfidensialitetsavtaler. Her er det kanskje et skille mellom universiteter og høyskoler – sistnevnte godtar gjerne slike avtaler mot å komme i nært samspill med bedrifter. Mange av profesjonsutdanningene ved HiST er avhengige av nært samspill med arbeidslivet – flere studier har krav til praksis – og man er avhengige av å gå inn i et samspill som også ivaretar bedriftens interesser. Men som nevnt gir også høyskolen rabatt til bedrifter som er villige til å lempe på konfidensialitetsavtaler, fordi prosjektene da i større grad vurderes som kompetanseheving. Universitetene er nok generelt mye mer nølende til konfidensialitetsavtaler, selv om dette også forekommer der.

Det nye lovforslaget om akademisk frihet (Ot.prp. nr. 67 2006-2007) betrakter offentliggjøring som en rett og en plikt. Her forbyr institusjoner og enkeltforskere å inngå kontrakter med varig utsettelse av offentliggjøring. Samtidig lovfestes en adgang til utsatt offentlig-

gjøring. Utvalget ("Underdal-utvalget") mente dette i noen tilfeller ville være nødvendig for å beskytte legitime patentrettslige eller konkurransemessige interesser. Lovforslaget har imidlertid fjernet denne presiseringen med henvisning til veiledningen til standardkontrakten for oppdragsforskning. I stedet presieres det at utsatt offentliggjøring må godkjennes både av forskeren selv og av institusjonens styre eller den styret har delegert fullmakt til.

Som nevnt er TTOene og/eller andre enheter nå i større grad involvert i forhandlinger med næringslivet og andre partnere for å begrense omfanget av slike avtaler. Flere av våre informanter sier at de har merket økt forståelse i næringslivet for at universitetene ikke må begrenses i sin frie og åpne forskning, og at også lærestedet kan beholde eierrettighetene dersom dette vil være viktig for videre forskning. Et eksempel fra UMB er en nyere avtale med Tine hvor det er institusjonen snarere enn bedriften som har eierrettigheten til bakteriestammer, selv om disse også kan være kommersielt interessante for f.eks. nye osteprodukter.

På den annen side har lovendringene også komplisert forholdet til en del bedrifter når det gjelder eierrettigheter til forskningsresultater. Informantene mener stort sett at UoH-institusjonene tidligere har vært "for gavmilde" eller gitt fra seg resultater "for billig". Her vil det nok likevel bli nødvendig å følge utviklingen i årene som kommer, ikke minst å få bedriftsperspektivet sterkere inn.

5.2 Forskernes "sidegjøremål"

Ved de fleste universiteter er det vanlig at forskere påtar seg ulike former for eksterne oppdrag – sensurvirksomhet, konsulentvirksomhet og annet – hvor inntekten tilfaller dem personlig og hvor det er usikkert om det er noe videre faglig utbytte. Forutsetningen for å ta på seg slike oppdrag kan selvsagt være gode forskningsresultater og høy kompetanse. Ved mange læresteder er det vanlig at det faglige personalet står fritt til å disponere 20 prosent av sin arbeidstid til slike aktiviteter, som også kan inkludere kommersialiseringsaktiviteter og annet. På mange måter er det historiske grunnlaget for "20 % -regelen" det amerikanske universitetet MIT, hvor regelen ble innført på 1920-tallet for å begrense det faglige personalets engasjement i egne konsulentforetak (jf Etzkowitz 2003). En lignende innstramming skjedde samtidig i Norge ved NTH i Trondheim (Gulbrandsen & Nerdrum 2007). Etter hvert er denne regelen mange steder blitt en sentral del av den friheten som mange universitetsprofessorer forventer følger med stillingen.

Ingen av universitetene i denne undersøkelsen har formalisert denne 20 % -regelen, og retningslinjer for bistilling/hovedstilling er lovregulert uten at institusjonene ser noen grunner til ytterligere presiseringer. UiB-forskere som har bistilling i Unifob kan tjene 20 prosent i tillegg til lønnen sin på denne måten. De tre universitetene har ingen andre begrensninger i hvor store biinntekter forskerne kan ha. HiST har vedtatt at forskerne kan ha inntil 350.000 kroner årlig i ekstraintekt på eksternt finansierte prosjekter, men dette er ikke ment som en begrensning men snarere et incitament for å øke samhandlingen med omverdenen.

Mjøs-utvalget anbefalte at lærestedene innfører opplysningsplikt for ansatte om bistillinger og eksternt finansierte oppdrag i egen regi. Her er det satt i gang prosesser ved de tre universitetene. UMB opplyser at man ønsker å gå inn i denne problemstillingen fremover, det samme gjør UiB. UiO vedtok ”Sidegjøremålsreglementet” sommeren 2006, og hensikten er å på en mer systematisk måte enn tidligere å registrere hva ansatte har av bierverv. Systemet er ennå ikke helt klart, men det vil bli organisert som en database på instituttnivå. Fra sentralt hold sies det at all registreringsplikt er upopulær og vil bli betraktet som unødvendig byråkrati, og at dette kanskje krever en viss kulturendring. Arbeidet vurderes likevel som viktig også i lys av lovendringene om eierskap til forskningsresultater. UiB har relativt nylig vedtatt nye etiske retningslinjer for institusjonen. Her står det bl.a. at de ansatte skal opplyse om eierinteresser i selskaper, og de ansatte oppfordres til å gjøre dette. Styret ved universitetet er opptatt av at dette med bistillinger og sidegjøremål følges opp.

For alle universitetene er det et først og fremst ønske om ryddighet og oversikt som er motivet for å gå nærmere inn på dette med sidegjøremål, men bak dette ligger også et behov for å forhindre at ansatte på egen hånd går inn i virksomhet som konkurrerer med universitetets virksomhet. Ingen av informantene uttrykker at de tror dette er et stort problem, men omfang og virksomhet er heller ikke godt kjent. Det er ikke sikkert at en enkel registrering på instituttnivå vil være nok til å avgjøre f.eks. om faglig ansatte har brukt offentlige midler i gråsonen mot eget selskap. Informantene fra universitetsledelsene sier at spørsmålet om de ansattes konsulentvirksomhet og andre lignende aktiviteter er juridisk komplekst, men at det nok vil bli sett nærmere på i årene som kommer.

5.3 Forskerne og universitetenes kommersialiseringsapparat

Flere norske studier har gjennomført spørreskjemaundersøkelser og intervjuer blant forskere for å se hvordan TTO-enhetene og universitetenes øvrige oppfølging av lovendringene er mottatt i forskersamfunnet (Gulbrandsen 2003; Gulbrandsen m.fl. 2006; Spilling m.fl. 2006). Det er åpenbart at en del forskere har vært skeptiske både til lovendringene i seg selv og det som er skjedd etterpå. I evalueringen av NTNUs TTO-enhet fra 2006 (Spilling m.fl.) uttrykte en stor andel av forskere som allerede hadde kommersialiseringserfaring, at lovendringene hadde ”tatt bort en av universitetsforskernes viktigste rettigheter”. De uttrykte også uenighet i prinsippene bak lovendringene. Flere intervjuer kan tyde på at motstanden er blitt noe mindre i de årene som er gått siden lovendringene, noe som kanskje skyldes TTOene og universitetenes forsiktige arbeid med å endre holdninger blant fagpersonalet. Lite av denne motstanden kan imidlertid forklares med at lovendringene påvirker det faglige utbyttet av kommersialiseringsaktiviteter. Situasjonen ved NTNU er muligens litt spesiell fordi omfanget av kommersialisering og samspill med næringslivet er større her enn ved de fleste andre universiteter.

TTOene er dermed også utsatt for kritikk fra forskere fordi de er en institusjonalisering av lovendringene som universitetene på mange måter har vært forpliktet til å gjøre. De

kommersialiseringserfarne forskerne fryktet at TTOene vil være et forsinkende element i nyskappingsprosesser, noe det finnes få indikasjoner på. Andre fremhever det positive i å få et forskningsnært støtteapparat som på en forhåpentligvis profesjonell måte ivaretar mange aspekter fra eierskapsproblematikk til finansieringsstøtte. Evalueringen av NTNUs TTO viste at en del av enhetens problemer skyldes uklar og mangelfull oppfølging av enheten fra universitetsledelsens side. I sitt budsjettokument for 2007 nevner UiO at de ønsker å bedre sin styring av Birkeland innovasjon – og som nevnt tidligere snakker UiB om ”aktivt eierskap” i forhold til Unifob og HiST gjennomgår sitt forhold til HiST kompetanse. Dette indikerer kanskje at selv om det å legge aktiviteter til eksterne selskaper – om det er TTOer eller enheter for eksternt finansiert virksomhet – har en rekke fordeler knyttet til oversiktlig og styringsmuligheter, reduserer ikke det universitetenes rolle i og ansvar for selskapenes utvikling. Kanskje kan det sies at UoH-institusjonene fortsatt er i en læringsfase om hvordan man skal forholde seg til eksterne hel- og deleide selskaper.

Denne undersøkelsen viser imidlertid, som nevnt over, hvordan TTO-enhetene har bidratt til å sette søkelyset på kontrakter som inngås med næringslivet. Selv om noen forskere kanskje også vil oppleve dette som utidig innblanding i aktiviteter de tradisjonelt har fått drive med uten annet enn godkjenning fra instituttledelsen, mener i alle fall universitetene sentralt at dette arbeidet på en bedre måte enn før rydder opp i ugjennomsiktige og kompliserte IPR-forhold og konfidensialitetsavtaler. Selv om alle UoH-institusjonene klager over at lovendringene i liten grad har medført ekstra ressurser, kan det hevdes at lovendringene i stor grad har bidratt til å øke universitetenes bevissthet om denne problematikken.

Kort oppsummert viser gjennomgangen over at UoH-institusjonene er opptatt av å sikre faglig utbytte ved i større grad å gå inn i problematikken rundt hemmelighold og sidegjøremål. I tillegg kommer lovforslaget om akademisk frihet. Igjen er det vanskelig å si noe om dette vil ha noen vesentlig effekt på faglig utbytte, men noe av resultatet kan bli at forskerne vil ha færre muligheter i fremtiden til å agere på måter som begrenser det faglige utbyttet av eksternt finansiert virksomhet for flere enn dem selv. Her kan kanskje TTOene spille en positiv rolle i forhold til bevisstgjøring og veiledning. Samtidig har TTOene synliggjort noen av spenningsforholdene knyttet til eierskap til forskningsresultater, og disse kommersialiseringsenhetene har et vanskelig farvann å manøvrere i når såpass mange forskere enten ikke kjenner til eller direkte misliker lovendringene av 2003.

6 Sammen drag og konklusjon

I dette notatet har vi sett på faglige effekter knyttet til eksternt finansiert virksomhet (EFV), inkludert kommersialisering av forskning. Vi har blant annet sett på retningslinjer for EFV og intellektuelle eierrettigheter, samt organisering av EFV og kommersialiseringsfunksjonen (oftest kalt TTO). Notatet bygger på dokumentstudier og intervjuer med 12 representanter for Universitetet i Oslo (UiO), Universitetet i Bergen (UiB), Universitetet for miljø- og biovitenskap (UMB) og Høgskolen i Sør-Trøndelag (HiST).

Våre viktigste problemstillinger og funn relatert til hver av dem er følgende:

- *Hvordan er eksternt finansiert virksomhet organisert ved case-lærestedene?*

Dette er meget forskjellig, noe som ikke minst skyldes ulikheter i størrelse, ansvar (HiST er på mange måter en helt annen type institusjon enn universitetene) og i hvor stor grad det finnes komplementære og konkurrerende fagmiljøer i lærestedenes nærhet. Rammebetingelsene er svært forskjellige, ikke minst er det meget store forskjeller i størrelse og innretning på forskningsinstituttsektoren i universitetenes omgivelser.

Det er en liten tendens til at eksternt finansiert virksomhet i større grad knyttes til universitetets regulære organisasjon. UiB er det tydeligste eksempelet med en grundig gjennomgang av sitt eget system og en mye klarere arbeidsdeling mellom universitetet og Unifob AS – selskapet som tidligere hadde ansvaret for det aller meste av EFV. UiO har ikke gjort mye for å videreutvikle Unirand AS som forvalter virksomhet som faller inn under hovedformålet men utenfor kjernevirksomheten. HiSTs forsøk med å legge eksternt finansiert virksomhet under HiST kompetanse AS lar så langt vente på seg. Med andre ord er det i noen grad gjennomført prosesser som knytter EFV sterkere til de akademiske grunnenhetene, mens prosesser som har gått i motsatt retning, er blitt svekket.

Effektene av utviklingen mot noe mer intern organisert EFV på faglig utbytte er uklare, og dette vil kreve ytterligere utredning. Det kan imidlertid presiseres at få av endringsprosessene som er satt i gang, synes å være sterkt motivert av å bedre det faglige utbyttet. Endringene i finansieringssystemet for offentlig forskning fremstår som mye viktigere. Institusjonene tar grep for å tilpasse universitetsmiljøene til de kriteriene som gjelder der, og randsonemiljøene tilpasses kriteriene som er ventet å komme for instituttsektoren. På den ene siden kan dette gi økt faglig utbytte ved at virksomhet som tidligere lå i eksterne sentra, i noe større grad blir organisert i tilknytning til eksisterende fagstruktur. På den annen side kan dette i verste fall gi et redusert faglig utbytte dersom positive kontakter mellom ”universitetstype-forskning” og ”institutttype-forskning” reduseres. Nye styringsmuligheter som følge av ansatte ledere og økt behov for oversikt over eksternt finansiert virksomhet er andre motiver bak organisatoriske endringer.

- *Finnes det et regelverk på institusjonsnivå for slik virksomhet som f.eks. retter seg mot å sikre faglig utbytte og å fordele kostnader og inntekter på en rettferdig måte?*

Det er gjort mye arbeid ved samtlige institusjoner spesielt i forhold til å tydeliggjøre og skape gode rutiner for å inkludere totalkostnader i eksternt finansierte prosjekter. Arbeidet er ikke avsluttet men videreføres i regi av fellesmøtet mellom de seks universitetsrektorene. En viktig aktivitet fremover vil være å synliggjøre hvor mye av de totale kostnadene som faktisk dekkes av bevilgninger fra ulike kilder. Det forventes også et sterkere fokus på kostnader knyttet til eiendom/bygninger.

Dette arbeidet er i enda mindre grad enn omorganiseringene motivert av et ønske om å bedre det faglige utbyttet. En sentral bakenforliggende faktor er veksten i eksternt finansiering – UiOs beregninger viser at dette nå utgjør rundt 25 prosent av institusjonens totalbudsjett, mot rundt 5 prosent på begynnelsen av 1980-tallet). Hovedmotivet er økt *synlighet* internt og eksternt. Internt som et utgangspunkt for bedre rutiner og beslutningsgrunnlag, og eksternt som grunnlag for en større debatt om finansieringssystemet for forskning.

- *Hva slags muligheter og begrensninger ligger i departementets regelverk for EFV?*

Ingen informanter har hatt sterke synspunkter her. De fleste har ønsket regelverket og det videre arbeidet med det velkommen, fordi det også sammenfaller med prosesser og interesser ved institusjonene. Et par informanter har uttrykt bekymring for at det å skape sterke skiller mellom ulike typer forskning (oppdrag versus bidrag og annet) kanskje kan bidra til å forverre vilkårene for samarbeid mellom institusjonene og deres randsone.

- *Hva er synspunktene til sentrale aktører på opplevelsen av faglighet i eksternt finansiert virksomhet?*

Dette er på mange måter et ikke-problem: temaet er i liten grad diskutert fordi det ikke oppleves som nødvendig. Det aller meste av eksternt finansiert virksomhet er det søkt om eller takket ja til fordi det har betydelige faglige effekter – på mange måter *uavhengig* av hvordan prosjektene formelt er forankret og organisert. Selv om det har vært en viss diskusjon rundt organiseringen av f.eks. SFFene, er det ingen av informantene som ser på dette som noe stort problem. De siste årene er imidlertid institusjonene blitt mer bevisst på hva EFV koster i form av egne bidrag. Informantene mener stort sett at problemene når det gjelder faglig utbytte, er større ved at Forskningsrådet kun har et standardpåslag på 14 prosent på lønns-kostnader enn ved at deler av det faglige arbeidet organiseres i enheter i institusjonenes randsone.

- *Hvordan sikres faglig utbytte av EFV når sistnevnte foregår i eller er organisert av et eksternt organisert selskap? Hva er hensiktsmessig og lite hensiktsmessig i denne måten å organisere eksternt finansiert virksomhet på – og hva er det som først og fremst bør endres for å fremme faglig utbytte?*

Undersøkelsen kan indikere at det er et visst spenningsforhold mellom det å ha et system som er forvaltningsmessig ryddig og oversiktlig og det å ha et system som er fleksibelt og kan

håndtere de mange spenningsforholdene rundt forskningsprosjekter. Eksternt finansiert virksomhet er meget mangfoldig både tematisk/faglig og i forhold til hvilke andre grupper som er involvert. SFI-ene og noen av SFF-ene involverer f.eks. private bedrifter, og mange eksternt finansierte prosjekter utføres i samarbeid med forskningsinstitutter. Det er slett ikke sikkert at det faglige utbyttet blir størst ved at alle slike prosjekter blir organisert "internt", og det kan bemerkes at selv om UiB på mange måter har "strammet inn" styringen av EFV, vil det fortsatt være rom for ulik organisering. Videre kan det være rimelig å spørre *hvem* det er man diskuterer faglig utbytte i forhold til. Dersom det kun tenkes på at UoH-institusjonene selv skal få maksimalt utbytte (utnyttelse av eksternt finansiert arbeidskraft, utstyr m.m.), vil nok en intern organisering være å foretrekke i det fleste tilfeller. Men for en god del prosjekter vil det nok være vel så relevant å tenke faglig utbytte i et systemperspektiv og at dette er noe som også skal komme institusjonenes samarbeidspartnere og samfunnet for øvrig til gode. Da er det ikke sikkert at intern organisering alltid vil være det beste. Slik UiB-eksempelet viser, er det foretatt en del utredninger og det er en begynnende debatt om hva som bør være kriteriene for valg av organisering.

I tillegg er det åpenbart at EFV har et meget stort omfang og er av enorm betydning for samtlige universiteter og høyskoler. Diskusjonen omkring EFV får dermed også et visst preg av kamp for ressurser og innflytelse. Det er et spenningsforhold mellom nivåene (avdelinger, fakulteter, institutter) når det er slik at EFV både tilfører og koster institusjonene penger. Institusjonenes arbeid tyder på at de er opptatt av og motivert av intern rettferdighet og at ingen enheter skal subsidiere andre. Samtidig ligger det nok også en synliggjøring i dette som skal brukes overfor NFR og offentlige myndigheter.

Et system hvor kjernevirksomhet organiseres internt og komplementær faglig virksomhet organiseres eksternt er på mange måter ryddig, men det kan likevel medføre kompliserte grenseoppganger. UoH-institusjonene er selv opptatt av problemstillingen, og f.eks. UiBs gjennomgang av EFV og Unifobs rolle ble til på eget initiativ. Om resultatet blir et ryddig men lite fleksibelt system, gjenstår å se.

- *Er det et spenningsforhold mellom intensjonen om økt samspill med (regionalt) arbeids- og samfunnsliv og ønsket om faglig sterke UoH-institusjoner?*

Ingen av informantene har nevnt noe om dette. Siden det ser ut til at UoH-institusjonene organiserer "kjernevirksomhet" (forskning og undervisning) i de akademiske grunnenhetene og "komplementær virksomhet" i eksterne enheter, kan man tvert imot være bekymret for at samspillet ikke blir nært nok mer enn at det er et sterkt spenningsforhold.

- *Hva slags erfaringer har forskerne med faglig utbytte i forhold til lærestedenes organisering av EFV?*

Dette kan vi ikke si så mye om basert på data fra denne undersøkelsen. Det er imidlertid åpenbart at det som skjer på overordnet nivå f.eks. i forhold til hvordan eksternt finansierte prosjekter forvaltes, ikke nødvendigvis reflekterer de forbindelser og samspill som finnes på

”grasrotnivået”. Formell organisering gir ikke nødvendigvis økt kommunikasjon, og fagpersoner snakker sammen selv om de ikke alltid hører inn under de samme organisatoriske enhetene.

Noen informanter diskuterte forholdet mellom EFV og kjernevirksomheten og at dette kan arte seg forskjellig ut fra hva slags ståsted man har i organisasjonen. Fra forskernes side vil det ofte menes at ekstern finansiering i hovedsak går til aktiviteter som universitetet i alle tilfeller burde ha gjennomført. Dermed vil alle eksterne inntekter betraktes som et gode selv om de ikke nødvendigvis dekker alle kostnader – og universitetets grunnbevilgning brukes da best der hvor den kan inngå i et spleiselag. Administrasjonen (og noen forskere) vil på sin side kunne hevde at selv om ekstern finansiering går til aktiviteter som faller inn under både hovedformål og kjernevirksomhet, vil det få uheldige effekter dersom ikke alle relevante kostnader dekkes i slike prosjekter. Slike effekter – samt andre mulige problemer knyttet til ekstern finansiering som vridning av problemstillinger, hemmelighold, administrative byrder og annet – er i meget liten grad studert i Norge og i liten grad andre steder.

Mer overordnet argumenterte vi i del 4 for at norske UoH-institusjoners forhold til omverdenen er preget av ”eksternalisme” hvor antakelsen er at grunnleggende forskning/-undervisning og andre faglige aktiviteter krever ulik organisering. På tross av en noe større vektlegging av ”samfunnsansvar” er det lite i den nyere utviklingen som endrer på dette bildet; bidrag organiseres i universitetenes tradisjonelle enheter og mer spesifiserte oppdrag og andre aktiviteter organiseres i mye større grad i eksterne enheter og forskningsinstitutter. Som Stankiewicz (1986) har argumentert, har eksternalisme mange svakheter. Ikke minst undervurderer den de mange nære og naturlige forbindelser som finnes mellom grunnforskning og andre aktiviteter. En rekke undersøkelser har vist at de beste forskningsmiljøene vanligvis driver med mange flere aktiviteter enn grunnleggende forskning og undervisning (jf. Andrews 1980; Gulbrandsen 2000). En løsning på dette problemet vil kanskje ikke være å rendyrke forskjellene mellom f.eks. UiB og Unifob men å legge noe flere Unifob-type aktiviteter inn under universitetet.

Bak endringene som er beskrevet, ligger også myndighetenes synspunkter på hva UoH-institusjoner skal være. Bildet er meget komplekst. Politikken er i stor grad institusjonsstyrt med et skille i lovgivning, retningslinjer og finansieringssystemer mellom forskningsinstitutter og UoH-organisasjoner. Samtidig innfører regelverket for EFV et skille mellom aktiviteter og typer forskning som til dels går på tvers av institusjons-/organisasjonsgrenser. Flere informanter antydte at departementet sender tvetydige signaler. På den ene siden oppfordres institusjonene, ikke minst gjennom lovendringene fra 2003, til å styrke sitt samfunnsansvar og sitt arbeid for å kommersialisere forskning. På den annen side er det få virkemidler og noe begrenset handlingsrom for institusjonene når det gjelder å få til dette i praksis. Kommersialisering er noe annet enn EFV, det er svært ulike aktiviteter og kan vanskelig underlegges samme regelverk. Samtidig er det en sterk forbindelse mellom de to fordi eierrettigheter til forskning, som er sentralt i forhold til senere kommersiell utnyttelse,

ofte avgjøres ved kontraktsinngåelse i EFV. Derfor skjer det kanskje en viss konvergens i hvordan de to aktivitetene er organisert. Dokumentanalysene og intervjuene viser tydelig hvordan svært mye skjer på dette området i sektoren for øyeblikket. Det lages nye retningslinjer og rutiner, ikke minst knyttet til eierrettigheter, og organiseringen av EFV er satt under lupen ved mange UoH-institusjoner. Systemet for håndtering av eksternt finansiert virksomhet er på mange måter i støpeskjeen, og det vil være behov for oppfølgende undersøkelser i årene som kommer. Bak endringene ser vi departementets regelverk for EFV men også mange andre utviklingstrekk, ikke minst det nye finansieringssystemet for UoH-institusjoner og for forskningsinstitutter som institusjonene tilpasser seg.

Det er først og fremst økonomiske snarere enn faglige utfordringer med EFV som fremheves i intervjuene. Utfordringene med økonomi og faglig utbytte er meget forskjellige for ulike finansieringskilder. Hva slags økonomiske forpliktelser og potensial for faglig utbytte institusjonene sitter igjen med, avhenger mye av hva aktører som næringslivet, EU og Norges forskningsråd gjør. Det dreier seg ikke bare om dekningsbidrag og overhead men også om eierskap til forskningsresultater for ulike typer finansiering. Beregninger viser at en rekke sentrale finansieringskilder betaler en forholdsvis liten andel av de totale kostnadene som prosjektene innebærer. Dette leder igjen til en mer prinsipiell diskusjon om hva UoH-institusjonene skal bruke sin grunnbevilgning til.

Man kan ha ulike grunnleggende forestillinger om eksternt finansiert virksomhet, og oppfatningene vil nok variere ikke bare med finansieringskilde men også med fagfelt. Noen vil som nevnt si at ekstern finansiering i mange tilfeller går med til å dekke basisoppgaver ved universiteter og høyskoler – aktiviteter som er helt nødvendige for å opprettholde forskning og undervisning av en viss kvalitet. I et slikt perspektiv er alle eksterne bidrag en avlastning selv om de ikke betaler de totale kostnadene for det aktuelle prosjekt. I andre tilfeller dekker ekstern finansiering aktiviteter som er ”ekstra” i forhold til basisaktiviteten, og da er det mer naturlig og viktigere å tenke full kostnadsdekning. Hvor grensene går, bør nok diskuteres ytterligere.

Referanser

- Andrews, F.M. (red.), 1979, Scientific productivity: the effectiveness of research groups in six countries. Paris: Unesco.
- Etzkowitz, H., 2003, MIT and the rise of entrepreneurial science. New York: Routledge.
- Gulbrandsen, M., 1995, Universitet og region – samarbeid mellom universiteter og regionalt næringsliv i Norden. København: Nordisk ministerråd, TemaNord 1995:518.
- Gulbrandsen, M., 1997, “Universities and industrial competitive advantage”. I Etzkowitz, H. & L. Leydesdorff (red.), Universities and the global knowledge economy. A triple helix of university-industry-government relations. London: Pinter/Cassell, s. 121-131.
- Gulbrandsen, M., 2000, Research quality and organisational factors – an investigation of the relationship. Trondheim: NTNU, Institutt for industriell økonomi og teknologiledelse, dr.ing.-avhandling 2000:90.
- Gulbrandsen, M., 2003, Jeg gjør jo ikke dette for å bli rik av det. Kommersialisering av norsk universitetsforskning – en intervjustudie. Oslo: NIFU, Rapport 6/2003.
- Gulbrandsen, M. & L. Langfeldt, 1997, Hva er forskningskvalitet? En intervjustudie blant norske forskere. Oslo: NIFU, Rapport 9/97.
- Gulbrandsen, M. & L. Nerdrum, 2007, Public sector research and industrial innovation in Norway – a historical perspective. Oslo: NIFU STEP og TIK, Working paper, tilgjengelig på hjemmesidene til TIK (http://www.tik.uio.no/forskning/Innovation/ipp/IPP_output.html).
- Gulbrandsen, M., R. Røste & T. E. Kristiansen, 2006, Universitetenes og forskningsinstituttene rolle i kommersialisering. Oslo: NIFU STEP, Arbeidsnotat 40/2006.
- Gulbrandsen, M. & J.-C. Smeby, 2005, Forskning ved universitetene. Rammebetingelser, relevans og resultater. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Slaughter, S. & L.L. Leslie, 1997, Academic capitalism: politics, policies and the entrepreneurial university. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Smeby, J.-C., 1996, Oppdrags- og programforskning ved universitetene. Konsekvenser for forskernes problemvalg og forskningens kvalitet. Oslo: NIFU, Rapport 6/1996.
- Spilling, O. M. Gulbrandsen & T. B. Hansen, 2006, Evaluering av NTNU Technology Transfer. Oslo: NIFU STEP, Arbeidsnotat 36/2006.
- Stankiewicz, R., 1986, Academics and entrepreneurs. Developing university-industry relations. London: Frances Pinter.